

AVGVSTINI NIPHI MEDICAE

PHILOSOPHI SVESSANI
DE REGNANDI PERITIA
AD CAROLVM .VI.

IMPER. CAESAREM

SEMPER

AVGVSTVM.

Hieronimi Borgii

Quid lxtos faciat populos urbisq; beatas,
Quid regem similem reddat in orbe deo,
Ecce docet Niphus. tu sanctum perfice munus
Cesar, habes campum, quo deus esse potes.

Eiusdem

Quam bene monstrat iter regnandi Niphus & artes,
Qua stent regna diu, qua ratione cadant,
Quidq; deo similem moderantem publica regem
Reddat, & efficiat regna beara simul.
Si bene tam reges tua tot pra cepta sequentur
Niphe, diu optavit quod Plato cerner opus.
O tua mens utinam tam multis regibus esset,
Aut fortuna tibi regia scepra daret.

I. L. VOPISCI IN LIBRVM
NIPHI EUTYCHI
EPIGRAMMA

Quærit Aristotelem dum ardentius : abdita regna:
Et penetrat campos Eutyclus Elyfios.
Extremis apud ille Iouem secesserat aruis.
Forte dabat regni Iuppiter arte modos.
Audit hians . superas hinc postq̃ emerfit ad auras:
Contulit in librum hunc Eutyclus orsa Iouis.

AVGVSTINI NIPHI MEDICAE PHILO
SOPHI SVESSANI DE REGNANDI
PERITIA , AD CAROLVM .VI:
IMPER. CAESAREM
SEMPER
AVGVSTVM.

VM Superioribus diebus Carole
Imperator inuicissine sub tui nomi-
nis celsitudine eum cōmentariolum
publicauerim , qui de falsa diluui di-
uinatione inscriptus est , Putans rem
non tam utilem q̃ iucundam fecisse ,
hunc alterū , qui de Regnandi peritia
inscribitur , ad te quoq̃ destinare ope-
repretium existimaui. Arbitrans qui-

dem ob tot regna , quibus imperitas , lōge magis necessarium
esse. Quamquam enim tibi ex tot regum ac imperatorum serie
ortum ducenti naturalis fere atq̃ germana regnandi peritia
est , tamen (ut quod in prouerbio dicitur) currenti equo cal-
caria adderem , ea omnia , quæ in ueteribus historiarum literis
notata deprehēdimus , & quæ a iunioribus historicis fideliter
enarrata inuenimus , & quæ ex tot bellis , quæ per tot annos in
Italia gesta sunt , didicimus , ueritus non sum ad te scribere.
Inuenies enim in his tum tyrannica , tum regia facinora bre-
uiter explicata , uelut in medicorū literis uenena & antidota.
Illa quidem ut fugias : hæc uero ut prosequaris . Diuisimus
autem materiam uniuersam in quinque libros . In primo quidē
modi narrantur , quibus priuatæ gentes regna acq̃uisierunt .
In secundo arma , milites , ac modi , quibus ab hostium inua-
sione tutati sunt . In tercio iura , astus , uersutia , quibus a sub-
ditorum insultibus , defectionibus , rebellionibusque eadem
præseruauit . In quarto narrantur communia quædam ,
his utrisq̃ utilia sunt . In quinto deniq̃ honestum regnandi

genus offenditur: Tantorum ergo laborum Caesar maxime
præmium aliud exposco nullum, nisi ut hos libros diligenter
legas. Scio enim ex ipsa lectione nos, qui sub tuo
imperio sumus, non parum lucri esse
reportaturos. Valeat tua
cellitudo, diuq; felix
imperitet.

AVGVSTINI NYPHI MEDICE DE
Regnandi Peritia Liber Primus.

Quot dominationum genera sint,

Cap. I.

DOMINATIONEM eam, qua
homo homini imperitat, summi phi
losophi Plato atque Aristoteles ita
dissecuerunt, ut altera respublica,
altera unius principatus diceretur.
Respublicam Græci politiam, unius μοναρχία
vero principatum monarchiam ap-
pellant. Est igitur respublica, in qua
plures dominantur Monarchia vero
eius unus præest. At ubi unus imperitat, aut is & sibi & subditis
commune bonum procurat. quam dominationem Græci
basiliam, nostri regnum uocarunt. Aut proprium, quam illi Βασιλεία
tyrāidem, Romani proprie dominationem dixerunt. Licet
iam in usum uenerit, ut dominatio pro quouis principatu in-
telligatur. At ubi plures præsent, horum dominatio multifaria
rursus dissecatur. Quoniam alia est aristocrata, que optimarū ἀριστοκρατία
principatus dicitur alia demarchia, ut cum populus imperitat. δημαρχία
Qui si suis uiribus, non autem mercenariis militibus libertate
tuetur, democratia (ut ait Polybius) uocatur. Est & alia ho- δημοκρατία
ligarchia, quæ paucorum potestas dicta est. Sed prætermis- ὀλιγαρχία
iis dominationibus, quibus plures præsent, eā prosequemur,
quam monarchiam, hoc est unius principatum dicunt. Eum
enim principaliter intendimus. Hic ergo aut antiquus est, aut
nouus. Qui antiquus est, aut hereditaria successione fit, aut
electione emergit. Esse enim potest principatus antiquus, qui
tamen per ipsam electionē efficiatur, qualis est Romanorum
Pontificum, & Imperatorum, atq; Aegyptiorum Regum, qui
Solani appellantur. Nouus uero, aut penitus nouus est, qua-
lis Hieroni Syracusanorum, atq; Francisco Sfortia Mediola-
nensem principatus omnino nouus fuit. Aut nouus est, nō
quidem omni ex parte, sed uti nouum admodum membrum
hereditario alicui principatui annexum, ut Bethicum regnū
Hispaniarum regno ab Catholico rege Ferdinando auo tuo
nelyto connexum est.

A iii

Vnde Monarchiæ ortæ, & quot modis ad eas peruen-
tum sit, Cap. II.

Postea uero unde Monarchiæ ortæ, & quot modis ac-
quisitæ sint, deducamus. Nam & si natura nobis domi-
nandi appetitum Cicero insitum esse asserat, tamen in
principio nō ex Prometheus (ut est in fabulis) sed ex summo
omnium rerum opifice deo tam mirabili sapientia, tamq; præ-
stanti dignitate homo conditus est, mandatumq; accipiens, &
ipsum spernens, neglexit imperium. Namq; nimium sui amās
iam iminere effectus, unde formatus esset, ratus se maiore
dignum gradu, elato animo contra opificem suum in super-
biam se erexit. Quo sane uno ruente ceterorum progenitore
ac parente, reliquos omnes, qui ex eo uti ex prima radice ma-
narunt, ruere ac labi necesse fuit. Sicq; tam graui peccati mole
depressum ac in terram demersum hominum genus ob uul-
nus ab uno insitum, proclive ad scelera omnia ac prouum
paulatim omni se flagitio contaminauit atq; infecit. Hinc frau-
des, hinc doli, hinc inimiciæ, hinc rapinæ, hinc, cædes, hinc
contentiones, hinc scelera omnia, ac regnandi cupido irrupe-
runt. Postea uero cum per diluuium totum humanum genus
esset abolitum, ut deleterentur hominum scelera, licet rudes
gentes remansissent, tamen superbia, quæ humano generi
fere cognata erat, hominibus & gentibus in uniuerso terrarū
orbe multiplicatis, iterū uires accepit: e qua oīa hominū sce-
lera rursus emerferunt, potissimum ea regnandi cupiditas, quæ
ex ipsa superbia primum nascitur. Hinc ad monarchias uariis
modis homines peruenerunt. Nam alii uirtute, alii fortuna,
alii sceleribus, alii armis, alii dolo, alii factione, alii seditione,
alii ciuium fauore, alii electione, alii deniq; successionē ad re-
gium sceptrum ascenderunt, extulerūtq;. Homines uero qui
subduntur licet primo sub libertate uiuerent, crescente tamen
malitia: alii sub unius imperio libere se constituerunt: alii com-
pulsī, alii deniq; sub publica libertate, priuata uero subiectio-
ne se accommodarunt. Non enim (ut postea dicemus) sic
uel aliter assuetos esse subditos, qui acquirūtur, parum refert.
Quare licet in principio gentes æquales fuerint, regnandi
tamen cupiditas, quæ ex superbia orta est, effecit, ut uariis

modis ad imperium peruenire eniterentur. Vnde gentium
inæqualitas emanauit usque adeo, ut aliæ subdantur, aliæ li-
beræ sint, aliæ imperitent. Effecit etiam ut qui natura serui
essent, dominarentur: qui uero natura domini, subderentur.
Quæ non solum a principio euenerunt, sed etiam in dies.
Nam quo magis ac magis accreuit ambitio, eo magis ac ma-
gis dominationem pariter & subiectionem excreuisse con-
stat.

De his qui fortuna ad principatum deueniunt, Cap. III.

CVM Multifariam homines ad principatum deuenire
posse dictum sit, unus modus est, quo quis præter in-
tentionem ad sceptrum peruenit, quo quidem modo
aliquis fortuna in regnum deuenire creditur: non tamen
ita fortuna, quin & prudentia comes illius aliqua ex parte sit.
Hoc modo profecto (ut arbitror) Aeneas ad regnum profe-
ctus est. Nam Troia a Græcis capta, Aeneas Veneris & An-
chisæ filius profugus ad Italiam uenit. Anno uero septimo
post Troiæ excidium, cum Turno Dauni Rutulorū regis filio
dimicans, eum interemit, eiusque sponsam Lauiam Latini
filiam coniugem accepit. sicq; fortuna Latinorum Rex tan-
dem creatur. Cyrus quoq; fortuna, atque (ut ita dixerim)
impellente fato, ad Medorum regnum deuenit. Nam cum
Astyages Cyri auus per somnium uidisset nepotem sibi fu-
turum, qui, ut Magi interpretabantur, eum e regno fugaret,
eo metu perterritus, neque claro uiro, neque ciui dedit fili-
am, ne paterna, maternaque nobilitas nepotis animum ex-
citaret, sed de gente obscura eo tempore Persarum mediocri
uiro Cambyse in matrimonium tradidit. Ac nondum som-
nii metu deposito, grauidam ad se filiam accersit, ut sub aui
potissimum conspectu foetus necaretur. Natus itaq; infans
datur occidendus Hargago Regis omnium consiliorum
participi. is ueritus si ad filiam mortuo Rege uenisset im-
perium, eo qd nullum Astyages uirilis sexus genuerat, ne
illa necari infantis ultionem, quam a patre non potuisset, a
ministri exigere, pastori Regii pecoris puerum expo-
nendum tradidit, qui ab uxore pastoris educatus, Cum

strenuus euasisset, tandem Astyagem auum e regno fugat, sicq; Medorum Rex fato atq; fortuna creatur. Darius Hydaspis filius cum certaret de regno cum Gobrya uirtute ac nobilitate æquali, ut difficilem ex his populo electionem æqualitas faceret, pacti inter se sunt, ut equos ante regiam statuam primo mane perducerent, & cuius equus ante Solis ortum hinnitū primus edidisset, rex esset. Posteradie cum ad statutam horam omnes uenissent, Darii equus cognito loco, in quo serui industria equam antea iniuerat, hinnitum statim edidit, & ita Darium Regem omnes salutauerunt. Possem alia sexcetera exempla eorum afferre, qui fato ac fortuna Reges euaserunt, quæ breuitatis causa prætermittimus.

De iis qui per uirtutem ad regna deuenerunt, Cap. IIII.

PER uirtutem etiam nonnulli ad regnum deuenerunt, ut primi fere omnes Reges, qui in ætate aurea regnarunt. Inter quos Saturnus ipse, cum adhuc rudes populos domos ædificare, urbes incolere, plātare uineas, atq; humanis moribus uiuere docuisset, cum antea semiferi glandium tantummodo alimentis se sustentarent, qui aut in speluncis, aut frondibus, uirgultisq; contextis casulis habitarent, his meritis non modo Rex, uerum etiam deus est appellatus. Numa Pompilius genere Sabinus, uita & moribus sanctissimus, cum non minus ciuitati q̃ Romulus profuisset (Nam leges Romanis moresq; constituit, quoniam consuetudine præliorum iam latrones ac semibarbari uidebantur) Romanorum rex creatur, atq; inter diuos etiam relatus est.

De iis qui per scelera ad principatum deuenerunt, Cap. V:

NON desunt etiam qui per scelera ex humili & sordido genere nati, ad regni maiestatem deuenerint, ut Agathocles patre figulo ortus, qui magnitudini prioris Dionysii succellit. Hic enim per suæ ætatis gradus semper scelerate uixit. Siquidem adolescens forma & corporis pulchritudine egregius diu uitam stupri patientia sustentauit. Annos deinde pubertatis egressus, libidinem a uiris ad foeminastransulit. Post hæc apud utrumq; sexum famosus uitam

latrociniiis mutauit. Interiecto deinde tempore, cum illius scelera magnanimitas atq; fortitudo comitarentur, a Syracusanis in ciuitatem accitus, diu sine ulla fide fuit: quoniam nec in fortunis quod amitteret, nec in uerecūdia quod inquinaret, habere uidebatur. Tandem ad gregariam militiam se conuertit. nec minus tunc seditiosa q̃ antea turpiuita in omne facinus promptissimus erat, tum quia & manu strenuus, tūc quia in concionibus facundus habebatur. Et per militiæ gradus proficiscens, breui centurio, ac deinceps tribunus militum factus est. Postea cum ad principatum peruenire consitiuisset, cum Amilchare Carthaginense, qui tunc in Sicilia exercitum habebat, rem clam pertractans, ad concionem Syracusanum populum accersit, ac si reipub. quid boni esset acturus. Congregato igitur concilio, ad quod & senatores, & diuites, & potentiores cōfluxerant, omnes, ut interimerent, suis militibus mandauit quibus interemptis, sine omni civili seditione urbem occupauit, atq; imperium diu seruauit. Nam licet a Carthaginensibus bis per eruptionem pugnant exuperatus & in urbe tandem obsessus esset, nullis tamen rebellionibus a ciuib; factis, non modo ab hostibus urbem defendit, uerum etiā aliquibus copiis in urbis defensionem relictis, cum aliis strenuis Aphricam inuasit, sicq; breui Syracusas ab obsidione liberauit, & Carthaginenses ad extremam usq; necessitatem duxit, atq; ita fœderibus inter se firmatis, Carthaginenses Aphricam, ipse Siciliam pacifice diu tenuit. Agathocles igitur nec fortuna, nec uirtute ad imperium peruenit. non fortuna quidem, quoniam gradatim per militiæ ipsius gradus ad regni maiestatem promotus est: uirtute uero minime. Nō enim uirtus est ciues necare, ab amicis deficere, sine fide, pietate, atq; religione omnia agere. Hæc & si nonnunquam ad maiestatem hominem, non tamen ad gloriam prouehunt. Nam inspecta animi magnitudine, qua audacter pericula adibat, atq; prudenter ipsa euitabat, qua ue aduersa ferebat atq; exuperabat excellentissimus dux, atq; nullo alio inferior (ut ita dixerim) censori debuerat. Verum efferata immanitas atq; infinita admodum ipsius scelera, quibus uitam derupauit, fecerunt ut inter illustres uiros nō celebraretur. Nostra uero tempestate Oliueretus Firmanus sub Alexandro. VI. Pontifice alter Agathocles euasit, scilicet parua magnis cōponere.

Hic enim defuncto patre, cum in pueritia a Ioanne Folliano patruo pie, ut decebat, ac benigne educaretur, annos pubertatis egressus, ab eodē patruo ad Paulū Vitellum sua aetate uirum strenuum, ut militarem disciplinam ab eo disceret, mittitur. Militauit autē sub eo pluribus mēsis. Postea Paulo mortuo, sub Vitellotio Pauli Vitelli fratre aliquot annis. At cum hic Oliueretis suis uiribus plurimū tribueret, Vitellienſium atq; Firmanorum quorundam fauore aſſumpto, quibus propter ſcclera ſeruitus patriæ iucundior q̄ libertas erat, patriam occupare excogitauit. Huius rei cauſa ad Ioannem Follianum patruum literas dedit, quibus ſignificauit q̄ cum diu extra patriam & diſciplinæ & uirtutis cauſa permaſiſſet, oprabat & eum, cui plurimum deberet, & ciues, quos mirifice amaret, & ſua etiam bona reuiſere. Et cum aſſereret ſe nullam aliam ob rem elaboraſſe niſi honoris cauſa, ut hoc ipſum ciues crederent, ſignificauit ſe cum centum equitum comitatu uenturū eſſe, rogans patruum curare ut a Firmanis honorifice ſuſciperetur, quia id non tantum ſibi, ſed ipſi quoque, qui educauerat, eſſet honorificum. Ioānes offitium, quo erga fratris filium fungi debebat, præſtitit, curauitq; ut Firmani comitem eum ſuſciperent, propriis quoq; laribus magna cum expectatione excepit. Aliquot ergo poſtea diebus cum ſuæ patriæ proditoribus, rem, quam conſtituerat, pertractans, tandem ſolenne conuiuium parat: ad quod & patruum & omnes primates inuitat. Completis itaq; poculis & epulis, tandem ſigno dato a militibus ipſis, quibus id negotium datum erat, & patruus & primates omnes interempti ſunt. Ipſe uero per urbem equitans, eam demum occupauit. & omnibus his interfectis atq; deletis, a quibus ledi poterat, tyrannus creatur. atque nouis legibus & ciuilibus & militaribus conſtitutis, per unum annum principatum tenuit. Et longe diutius tenuiſſet, niſi ulciſcente Deo, a Cæſare Borgia Pontificis filio ob prodicionem, & infidelitatem in Senogallia interemptus eſſet.

De iis qui per arma ad regnū perueniunt, Cap. VI.

Sunt etiam qui per arma regna occuparunt, inter quos Ninus Aſſyriorum Rex primus fuit. Anrea enim ſines imperii tueri magis q̄ proferre mos erat. Siquidem intra ſuā cuiq; patriam regna ſinebantur. Hic uero uetus & aurum noua imperii cupiditate muraui. Nam primus bella ſinitimis intulit, & rudes adhuc ad reſiſtendum populos uſq; ad Libyæ terminos perdomuit. Fuerunt tamen Nino longe antiquiores Vexores Aegypti Rex, & Scithyæ Rex Thanais, quorum alter in Pontum, alter uſq; Aegyptum exceſſit. Sed longinqua non ſinitima bella gerebant: nec imperium ſibi, ſed populis ſuis gloriam quærebant, contentiq; uiſtoria, imperio abſtinebant. Poſtea alii reges quaſi per manus ſuccedentes Nini exemplo & regna & aliena bona dominandi cupiditate ui atq; armis occupauerūt. Cum apud eos æquum ſit iuſurandum uiolare, iuxta illud Euripidis, quod Cæſar dictitare ſolebat. Si iuſurandum uiolandum eſt, regnandi cauſa eſt uiolandum. Verum alii propriis armis regna aliena occuparūt. ut Romani, ut Gothi, qui magnam per aliquot annos tenuerunt orbis partem, Spartani Græciam. alii alienis, ut Franciſcus Sfortia, cum Mediolanum ſubegit. alii mixtis, ut Hannibal, qui in Italiam inuaſit. Nam ex omni gente exercitum congregauit.

De iis qui per dolum Tyranni euaserunt, Cap. VII.

Dolo etiam Piſiſtratus tyrānidem occupauit. Quippe uerberibus domi affectus, laceratoq; corpore in publicum progreditur, & aduocata concione uulnera populo oſtendit de crudelitate principū, a quibus hæc ſe paſſum ſimulabat, quaritur. Adduntur uocibus lachrymæ. & inſidioſa oratione multitudo credula incenditur. Amore plebis inuiſum ſe ſenatui aſſeruat. Obrinet ad cuſtodiam corporis ſui ſatellitum auxiliū, per quoſ occupata tyrannide per annos .xxxiii. regnauit. Phalaris etiā cū Hmierenſe ſibi imperatore cōſtituiſſent, ſimulans acerrimos atq; inſenſiſſimos inimicos, qui aduerſus ſe cōſpirauerant, propterea q̄ eſſet patriæ fautor atq; liberratis amator, ſui corpis cuſtodes perit, ut dolo

tyrānidem occuparet, quam Stesichorus poeta hoc apologo impediuit, in concione dicens. Equus prata solus obtinebat, quorum cum ceruus adueniens pascua deuastasset, de ultione cerui hominem consuluit, si una secum pœnas posset ex ceruo sumere. At ille facile inquit si frenum patieris, & ego in te hastam tenens ascendero. Accepit equus conditionem, ascenditq; in ipsum homo, & ita pro ultione huiusmodi seruiuit, & sic libertatem amisit. Quamobrem & uos (inquit) caute, ne cum uelitis hostes ulcisci, idem quod equus patiamini. Frenum iam accepistis. Si uero custodiam dederitis, & ascendere permiseritis, seruietis profecto Phalaridi. Hoc ergo apologo Stesichorus fertur tyrānidem Phalaridis impedit. Fuit autem Phalaris Agrigentorum tyrannus, orator callidissimus, non tamen defuit quin tandem persuasione Zenonis philosophi ab Agrigentino populo lapidibus obrutus fuerit. Dionysius iunior inter initia regni dissimulatum animum prius ad fauorem popularium conciliandum intendit, exulatus facturus quod statuerat, si probatus ante omnibus foret. Hinc nexorum tria millia a carcere dimittit, tributa populo per triennium remittit, & quibuscunq; delinquentis potest, animos omnium sollicitat, ut ad destinatum facinus quod proposuit perueniret. Postea cum uisum fuisset libere tyrannidem posse occupare, non cognatos tantum fratrum, sed & ipsos fratres interfecit, ut quibus consortium regni debebat, ne spiritus, quidem consortii relinqueretur, sicq; tyrānidem in suos prius q̄ in externos auspicatur.

De iis qui factione ad regnum perueniunt, Cap. VIII.

QVI uero ex factionibus tyranni euaserunt, quamplurimi fuerunt. Illustriores tamen Sylla & Cæsar. Ille enim Marianis attritis atq; fugatis dictaturam occupauit, quam postea libero atq; proprio (ut aiunt) motu reuocauit. Hic uero fugatis Pompeianis imperium assumpsit. Verum cum agere insolentius coepisset, & contra consuetudinem Romanæ libertatis honores ex sua uoluntate præstaret, qui antea ad senatum referebantur, nec senatui ad se ueniret, allurgeret, aliaq; regia & pene tyrānica faceret, a coniuratis. lx. uel amplius senatoribus equitibusq; Romanis, inter quos

præcipue duo fuerunt Brutus & Cassius, in senatu. xxiii. uulneribus confossus est. Fuerunt etiā alii iuniores, qui aduersæ factionis sectatoribus fugatis tyranni euaserunt. Sed hi sufficiant ad exemplum.

De iis qui seditione ad principatum elati sunt, Cap. IX.

Sunt insuper qui & seditione ad principatū elati fuerunt: inter quos meliorem uiam secutus est Solon. Hic enim cum inter se ciuitas dissideret, atq; per seditiones diuisa trifariam esset, in Diacreos, Pædæros, atq; Paralios (Hæc enim omnino capita partium erant) nullis se imiscuit, nulli fastiose se dedit, quippe qui se cunctis cōmunem præbuit, omnia dicēs agensq; quæ ad concordiam ferrent. Quamobrem cōmuni consulto & discordiarum transactor, & legumlator egregie declaratus est. Ad extremum hac uia, his artibus ciuitatem cōstituit, & rempub. optimis institutis ac legibus temperauit. Orgilai etiam fratres apud Delphos & seditione principes euaserunt. Nam cum Delphis maxima seditio orta esset, q̄ Orgilaus Phalidis filius Crateris ducturus filiam, dum rem sacram de more facere uult, craterem interlibandum ultro forteq; de repente ruptum animaduertit. Portentum hoc denouedum ratus, in festis nuptiis relicta sponsa, cum patre inde confestim abiit. Ea re Crates infensus, Orgilaum & fratres nō multo post sacrificantes adortus, ut præcipientes se darent, compulit. Iterum amicos familiaresq; supplices in templo Prouidentia impetu facto oppressit. At Orgilai fratres Craterem & reliquos eius factionis homines ex composito aggressi, interemerunt, & ita apud Delphos ut principes habentur.

De iis qui fauore ciuium ad regnum perueniunt, Cap. X.

Sunt etiam qui nec sceleribus, nec ui, nec aliis obscenis modis sed ciuium suorum fauore ad dominationem perueniunt, qui non absolute domini aut principes dici possunt. Non enim ore aperto imperitant, sed precibus & consiliis. Quippe cum eorum preces atq; consilia plus q̄ mandata ciuib; sint. Nam qui non obtemperant, ut hostes prosequuntur. Huiusmodi nostra ætate fuerunt Laurentius

Medices Leonis .X. Pontificis maximi pater vir prudentissimus apud Florentinos, Ioannes Bentiuolus apud Bonontenses, Pandulphus Petrutius apud Seneses. Hi enim omnes per popularem fauorem iucundam tyrannidem diu tenuere.

De iis qui electione ad regnum peruenerunt, Cap. XI.

PER electionem uero sunt, qui aut statuto, aut toto suauitate tempore ad regnandum eliguntur, ut Romanorum Imperatores, & Pontifices, Aegyptiorumque Reges, qui Soltani dicuntur, & ceteri id genus. Antiqui enim qui rudes erant, cum domos edificare, oppida incolere, humanis denique moribus uiuere ignorarint, eos reges sibi eligebant, qui magis prodesse possent. Verum de legitima electione in quinto libro differendum est.

De iis qui successionem Reges facti sunt, Cap. XII.

PER successionem denique Reges fiunt, qui aut matri, aut patri Regi in regnum succedunt. Hoc autem fit aut iure hereditario, aut adoptione, & hoc uel a patre legitimo rege, uel a patre quo uis modo principe aut tyranno. Vnde si pater rex factus sit aut fortuna, aut uirtute, aut sceleribus, aut armis, aut ui, aut dolo, aut factione, aut seditione, aut ciuili fauore, licet tyrannice factus sit, qui tamen huic succedit, rex ab historicis dicitur. Verum antiquitas legitimum successorem asserbat eum, qui iure hereditario patri legitimo regi succedebat, Quibus perspicuum est primam regum originem, ut Diodorus deducit, fuisse aut tyrannidem, aut electionem. Haftenus de modis, quibus regna acquiruntur.

AVGVSTINI NIPHI MEDICAE DE Regnandi Peritia Liber Secundus.

PROOEMIUM

CVM de modis quibus regna acquirantur dictum sit breuiter, nunc de modis, quibus regna diu a regibus possidentur, agendum nobis est, & primo quidem generatim, postea per capita.

Modi quibus regna diu possidentur, generatim hic exponuntur. Cap. I.

REGNA ergo conseruantur atque possidentur tribus (ut Aristoteles auctor est) fundamētis, fortitudine, iustitia & iis, quae his subseruiunt. Fortitudine quidem in bellis, iustitia uero in pace, quae his seruiunt utroque tempore bellorum & pacis. Quare de armis primo nobis dicendum est, quibus regna ab hostibus defenduntur. Postea de modis quibus in pace principes sua regna a popularium insultibus & ab hostium inuasionibus seruant. Demum de communibus quibusdam, quae his utrisque seruiunt. Procedemus autem in omnibus more nostro peripatetico.

Quot sint militum atque equitum genera, quibus pro regno rum defensione atque custodia utuntur Reges. Cap. II.

MILITUM, aut equitum genera multiplicia esse, ex ueteribus historiis patet. Nam alii sunt proprii, ut puta Romanis ducibus milites, qui genere Romani sunt: Spartanis milites, qui genere Spartani: Gallis uero, milites Galli. Sunt insuper proprii, qui a Regibus aut creantur, aut in militia eruduntur. Alii mercenarii, ut puta qui mercede atque stipendio conducuntur, ut Gallorum Regibus mercenarii Heluetii esse solent. Auxiliares alii, ut qui ex foederibus in auxilium mittuntur ac amicis ac foederatis, aut ab aliquo potentiori. Alii denique misti, ut puta uel ex propriis

& mercenariis, uel ex propriis & auxiliariis, uel ex mercenariis & auxiliariis, aut mixti ex his omnibus.

Mercenarios milites pro regnorum defensione atq; inuastione esse minus utiles q̄ suis propriis, Cap. III.

Diuisione hac prætermiſſa, dicamus q̄ mercenarii milites (ut mihi uidetur) in bellis parum aut nihil profint, nec pro regnorum defensione, nec inuastione satis utiles ſint. Sunt enim discordes, factioſi, plerunq; infideles, nec multum de proprio honore ac nomine ſolliciti. Causa uero eſt q̄ non honor, aut uictoriæ cupiditas, ſed ſtipendium ac lucrum eos in bellis detineat, iuxta illud Horatii. Ibi eo quo uis, qui zonam perdidit. Præterea dum in pace Reges ſunt, ſtipendiarii milites perlibenter ſeruiunt, ſeq; strenuos ostendunt, & hæc quidem nullam aliam ob rem agunt, niſi ut ſtipendia percipiant. Adueniente uero bello, alii ſe ægrotos fingunt, alii aufugiunt, alii alia ſimulant: deniq; pauci eorum adſunt, qui temporibus pacis montes & maria ſe facturos pollicebantur. Et quoniam Italiæ militia multorum annorum curriculo in mercenariis militibus collocata fuit, hinc euenit ut a Carolo. VIII. Gallorum Rege inuaſa, ſtatim rueret. Nam licet mercenarii illi milites nonnulla fortitudinis ſigna ante Caroli aduentum oſtendarint, magnamq; Italiæ partem regibus ſuis aut ſubegerint, aut pacarint, externo tamen Regi, qui propriis atq; mixtis armis Italiam inuaſit, illico ſuccubuerunt. Qd̄ mercenarii milites parum aut nihil regibus profint, hinc etiam demonſtrari poteſt. Nam aut eorum duces fortes aut timidi ſunt. Siquidem fortes non regum bonum, ſed proprium procurabunt, quippe cum non niſi lucro inhiant. Sin autem timidi fuerint, nec regibus, nec ſibi ipsis prodeſſe poterunt. Qd̄ ſi dicas proprios etiam milites proprium bonum attendere magis q̄ bonum regis, dicemus hoc eos procurare interdum ſuo rege abſente. At cum rex ipſe aderit, proprii milites id plerunq; procurabunt, quod rex deſyderat atq; intendit. Secus uero, ſi mercenarii aut auxiliares fuerint. Nam mercenarii & præſente & abſente rege ſtipendia magis q̄ regis bonum appetunt. Non enim eum amant ac timent, nec illius cauſa agunt, ſed ſui potius, aut eius a quo in auxilium

in auxilium mittuntur. Qd̄ autem mercenarii milites interdum offuerint, reſtes ſunt Carthaginiſes, qui primo bello cum Romanis ſinito, licet ipſe eorum duces Carthaginiſes eſſent, a mercenariis tamen militibus fuerunt fere oppreſſi. Philippus Macedo poſt Epaminundæ mortem cum crearetur Thebanorum dux, eos poſtea ſibi ſubiecit. Franciſcus Sfortia mortuo Philippo Mediolanenſium duce, cum ab illis dux exercitus crearetur, exuperatis Venetis ad Carauagium, Mediolanenſes inuaſit, ut eorum princeps fieret. Sfortia uero Franciſci pater cum eſſet Reginæ Ioannæ mercenarius dux uno die nulla cauſa cognita eam penitus inermem dereliquit, uſque adeo quidem, ut cogeretur Alphonſum Aragonum Regem ex Hispania accerſere, atq; illico aduocare. alioquin de regno Neapolitano adum erat. Spartani autem atq; Romani duces, qui propriis armis aliorum regna inuaſerunt, & illa, & proprias res publicas multis ſæculis feliciter tenuerunt. Heluetii uero licet numero pauci ſint, & inter magnos reges collocati, a quibus facile debellari poſſent, q̄ propriis armis utantur, & ad propriam libertatem omnes intendunt, nulli eorum ſubduntur. & longo tempore in maxima libertate uixerunt. Hieron Syracuſanus cum militum dux crearetur, & mercenarios milites inutiles eſſe noſceret, mox eos deiecit, & propriis armis inde rem gerere cœpit. Romanorum quoq; imperium ita deletum fuit. Vbi ptimum enim Gothos feram gentem ad ſtipendia noſtri imperatores uocarunt, ſtatim ad nihilum reductum eſt.

De Florentinis & Venetis.

Cap. III.

Si quis autem aduerſus ea, quæ diximus, Florentinos & Venetos obliiceret, qui mercenario milite ſuas reſpublicas locupletarunt, & turati ſunt, reſpondebimus id non eorum prudentia, ſed fato quodam aut fortuna factum eſſe. tum finitimorum inuidia, ac Italiæ discordia, ac ſeditionibus, quæ eorum gloriſcentibus rebus maxime uiguerunt. Fato quidem, quoniam ſtaturis temporum curriculum quædam regna creſcunt, quædam decreſcunt. Vnde declinante Romano imperio, & urbis Romæ magnitudine, ex eorum ruinis urbes hæc emerſerunt. Fortuna uero. Nam ſtrenui duces, qui eorum ſui-

B

pendiis merebant, illorum hostes aut non penitus exuperant, & ita contra illos occupati, in Florentinos non se conuerterunt, aut illis exuperatis, uictoria arma erga eos conuercere permittum non est, uigente adhuc aliorum ducum emulatione. Nam & Sfortia, qui pro Florentinis rem strenue gessit, ne in eos arma conuerteret, Brachienfes obstiterunt. Alii uero suis factionibus intenti, quibus Itali adu confuata est, ad imperium non aspirarunt. Nonnulli & si hostes oppresserint, suam ambitionem ad alia transtulerunt: Vt Franciscus Sfortia regnandi cupiditatem in Galliam Cisalpinam ac Mediolanensem dominatum direxit. Brachius uero aduersus Romanum Pontificem, ac Neapolitanum Regem. Adde quod finitimi potentatus ne alter altero maior fieret, suas uicissim respub. quamuis animo non bono inter se tutati sunt. Cuius rei clarissimum exemplum prebent nobis Lucenses, qui quamuis exiguis sint uiribus, finitimorum tamen inuidia inter tot hostes, qui eorum rebus inhiant, adhuc in libertate durant. Veneti etiam dum propriis militibus aliorum principatus maritimis classibus inuaserunt, armipotentes omnibus uisi sunt. Postquam autem mercennariis militibus usi, terrestres copias compararunt, & si leuato accessu omnem ferme transpadanam regionem adepti sunt, tamen id omne temporis puncto nuper amiserunt: quo die ad Abduam cum Ludouico Gallorum Rege conflixerunt. Patet igitur quod ex Mercennariis armis principatuum acquisitiones fortuitae ac nimis lentae sint, & non nisi in longis temporum curriculis fiant, amissiones uero certae, subitaneae, atque omnibus mirabiles existant.

Quomodo Italia uenit ad mercennarios milites, & qui primi milites in Italia. Cap. V.

Sed quonam modo ad illos Italia peruenerit, non est difficile exponere. Nam postquam Romanus Imperator, qui in Germania eligitur, ob causas, quas alibi fortasse dicemus, uires suas in Italia imminuere coepit, Pontificumque ambitio a sacris ad imperia inhiauit, ac ob factionum capita uiribus aucta est multae respub. Pontificis fauore, multi quoque noui principatus exorti sunt. Multae in super praeflatae urbes aduersus suos primates arma coeperunt, qui imperatoris iussu

In eis imperitabant. Hinc alie sub imperio Pontificis, aliae sub ipsorum ciuium regimine permanserunt, ab imperatoris dominio deficientes. Et cum tam sacerdotes quam ciues imbelles atque armis inassueti essent, externos ad stipendia conduxerunt. Hinc Italia mercennariis militibus & quidem externis diu usa est. Illustris inter mercennarios Italos patrum notiorum memoria Albericus Romandiolus primus fuit, ex cuius disciplina tanquam ex equo Troiano emerferunt quamplurimi. Illustriores uero Brachius & Sfortia, post quos per manus alii successerunt ad usque Caroli .VIII. Gallorum Regis tempora.

Quod Auxiliares milites inutiliores, ac periculosiores ceteris sint. Cap. VI.

Post haec de auxiliariis militibus dicamus, praesertim de iis, qui ab aliquo potentiori in auxilium minus potentis mittuntur: hi sunt periculosiores. Nam si is, ad quem mittuntur, ab hostibus exuperaretur, inermis penitus derelingeretur, nec habebit unde possit rursus uires allumere. Sin autem suos hostes exuperauerit, in eius potestate manebit, qui auxilia misit. Huius rei exemplum nobis attulit annis superioribus Constantinopolitanus Imperator, in cuius auxilium cum mitterentur .X. M. Turcarum, post uictoriam per eos consecutam, fuerunt usque adeo imperio infesti, ut breui admodum tempore de eo actum sit. Quod uero auxiliares milites mercennariis periculosiores sint, ex eo patet, quoniam semper post uictoriam omnes sub unius obedientia coniurati atque uniti sunt. Quare quamprimum eius hostes exuperauerint, in cuius auxilium mittuntur, tam primum si uoluerint, eum sibi subicient, cui auxilio extiterunt. At mercennarii milites praesertim si ex diuersis regionibus fuerint, dux etiam ab eis genere differens, non sic sub obedientia unius coniurati eum inuadere poterunt, cui deseruerunt: potissimum ubi stipendium, quo militabant, defuerit. Hinc euenit ut mercennarii ob ignauiam, auxiliares uero ob potentiam periculosi sint. Fit etiam ut princeps, qui non temeritate, sed prudentia bellum gerit, potius cum suis perdere, quam cum alienis uincere debeat.

Qd mixti milites minus periculosi, ac minus inutiles sint, q̄ mercenarii atq; auxiliares, non tam eni ita utiles sicut proprii.
Cap. VII.

Nunc de mixtis militibus agamus, sunt itaq; mixti, qui partim ex propriis, partim ex mercenariis, uel auxiliariis constant. Nam qui ex mercenariis atq; auxiliariis miscentur, penitus inutiles habendi sunt. Est enim philosophorum regula, si partes inutiles, ac periculose sunt, totum ipsum quod ex illis constat periculosum, atq; inutile est. Qd' uero milites, tum ex propriis, tum ex mercenariis permixti utiliores sint, q̄ mercenarii aut auxiliares seorsum, testatur Gallorum potentia, quæ q̄ mixta sit ex Helueniis mercenariis, & Gallis equitibus propriis, longe maior est quæ uis, aut mercennaria, aut auxiliana seorsum. Ludouicus enim Gallorum Rex qui proxime obiit (ut supra dictum est) ad Abduæ Venetorum exercitum longe maiorem exuperauit, nec aliam obrem, nisi quia suus exercitus ex propriis. Venetorum uero, ex mercenariis, dumtaxat, mixtus erat. Præterea exercitus ex propriis permixtus, atq; mercenariis longe pollentior est, q̄ qui mixtus esset ex propriis, atq; auxiliariis militibus, minus etiam periculosus, causa autem est, ut diximus, q̄ mercenarii utiliores, atq; minus periculosi sint auxiliariis. Qd' si aliquando huius rei contrarium observatio demonstrauit, id non ratione, sed temere, atq; fortuna factum est, quippe cum fortuna id agat, qd' præter rationem, atq; consilium est. Romanorum exercitus qui aliquando auxiliares, aliquando præsidia habebat, hos non ex æquo cum propriis aut in maiore numero habuisse legimus, sed aut minus strenuos, aut ita ad paruum numerum redactos, ut eorum exercitum iuuare possent, lædere uero minime. Qd' autem mixti ex propriis, atq; mercenariis militibus minus his pollentes sint, qui proprii, Testatur Carolus. VII. Gallorum Rex, qui cum uniuersam Galliam mixto exercitu a fato, aut fortuna ab Anglorum armis liberasset, illico propria arma cæteris tutiora, atq; pollentiora esse animaduertit, ut inde tam pedites, q̄ equites utrosq; Gallos constitueret, & inter illa tempora Gallorum potentia, pollentissima fuit, Ludouicus uero. XI. Caroli filius ob rixas, quæ inter equites, aut pedites exortæ

fuerunt, imprudenter peditatum dissoluit. In quorum uices ad eius stipendia Heluetios conducere coepit, & inter eius tempora Gallorum potentia usq; adeo imminuta fuit, ut Galli hodie sine Helueniis nihil se posse facere arbitrentur.

Qd' sine propriis armis princeps quilibet non tute, sed fortuna, aut casu imperitet.
Cap. VIII.

Si itaq; propria arma ea sunt, quæ aut ex propriis subditis, aut propriis ciuibus, aut propriis alumnis constant, sit ut omnis principatus sine uiribus perinde atq; eneruatus sit habendus, qui sine propriis armis possidetur. Quo fit ut omne regnum atq; imperium sub fortunæ potestate contineatur, quod propriis armis decoratum atq; munitum non est. Modus uero quo optimus atq; strenuus princeps arma propria ordinare, atq; eligere, quouē exercere, atq; ad bella disponere, ac parare debeat, ex Ppilippi Alexandri Magni patris atq; Romanorum, ac Spartanorum gestis facile intelligi potest. Hi enim præcipui fuerunt, qui propriis armis uti non ignorauerunt. Inter nostra autem tempora Heluetii atq; Germani magni militiae magistri habentur.

De Considerationibus, quæ ei necessariae sunt, qui bellum adire uult, ex quibus uis militibus.
Cap. IX.

Post hæc de his considerationibus agendum est, quæ ei necessariae sunt, qui bellum aut pro defensione, aut pro offensione gerere intendit. Aristoteles itaq; philosophorum princeps in Rhetoricorum magnorum libris has quatuor esse ostendit, sine quibus dux nullus nisi temere uictoriam assequi poterit. Prima quidem ut non ignoret copias, & quantæ in præsentia sint, & quam maximæ esse possint: aut ex propriis armis, aut per socios, aut per amicos, aut per fœderatos, aut per stipendia, quæ mercenariis militibus dari solent, iteq; q̄les, an in militibus, an in classe. Præterea an milites effeminati, an bellicosi. Insuper si tyrones, an ueterani. Ad hæc quales militum duces. Non enim in bellis parum fructus afferit ducis fortitudo ac prudentia. Nam (ut prouerbiū est) potior is exercitus est censendus, qui ex ouibus constat,
B iii

modo leo præsit, quæ is, qui ex leonibus, si modo ouis dux fuerit. Secunda deinceps consideratio ex his ciuitatis gestis colligitur, quæ in bellis adnotata sunt. Debet enim qui exercitum ducit, respicere quæ bella rex aut ciuitas gesserit, & quomodo finierunt, an cum uictoria an contra. Hæc etiam ex parte hostium considerata sunt. Debet enim dux copias eius considerare, cum quo bellum agendum est: ut quantæ sint in præsentia, quantæque esse possint, aut ex propriis, aut ex mercenariis, aut ex auxiliariis, quæ per amicos aut socios, aut fœderibus iungos, mittuntur. Amplius & quales sint, an nostris bellicosiores, an imbecilliores. Tertia est ut de finitimis hæc cadē considerentur, ut quantæ sint finitimorum copiae, quantæque esse possint, & quales. Insuper quæ bella finitimi gesserunt, & quo modo finierunt, ut pax & amicitia ac societas ac fœdus cum melioribus habeantur, cum minoribus uero bellum geratur. Demum & quarto ad hæc scire pertinet bellorum euentus non modo proprii regni hostium atque finitimorum, uerum etiam aliorum quorumcunque. Similia enim a similibus fieri consueuerunt.

Quousque princeps bellicis rebus studere debet. Cap. X.
Princes uero, ut ex hisce patet, qui & se defendere, & aliena inuadere cupit, nulli arti, nulli facultati, nulli scientiæ studium adhibeat, nisi ipsi militiæ, imo quæcumque facit aut relaxandi gratia, aut cuiusuis alterius causa, omnia in militiæ studium dirigere debet. Siquidem hæc sola ad eum attinet, qui imperitat, per hanc non solum qui successione principes sunt, conseruantur, sed etiam ex priuatis principes euadunt. Franciscus Sfortia per hæc ex priuato Mediolani princeps creatus est. Eius filii, qui hanc partem neglexerunt, quique libidinibus ac uoluptatibus studuerunt, ex principibus priuati facti sunt: præsertim Ludouicus Sfortia Helueticis prodentibus, a Ludouico Gallorum Rege turpiter captus, in carcere fœde periit. Præterea princeps qui sine armis uitam ducit, inter alia mala, quæ ipsi contingunt, hoc porissimum est, quod ab omnibus ueluti deiectus contemnitur. Nam inter ipsum & armatum principem ea ratio est, quæ inter nudum inermem & uestitum armatum esse uidetur. Nullus enim nudum inermem ueretur, uestitum armatum quilibet magnificat. Cum

prædicasset Leoni Vulpes (ut Aesopus fabulatur) de ipso homine multa Leo inquit, uellem o Vulpes hominem uidere, forte enim eum non ita pertimescerem, ut tanto opere timendum esse prædicas. Illis sic de hominis magnitudine dissertentibus, quidam homo pauper & inermis occurrit. Leo Vulpi inquit, Est ne hic homo? Sagax Vulpes, non profectio inquit. Paucis deinde uerbis interpositis, homo alter occurrit balista gladio, & aliis plurimis armis bene munitus. Tum Vulpes, En Leo, hic homo est. At Leo eum timens, iter, ut potuit, arripuit. Per quæ Aesopus affabulatus est hominem atque principem esse contemnendum, nisi armis & quidem fortissimis fuerit decocatus, atque munitus.

Quomodo in pace Princeps militari facultati uacare debeat. Cap. XI.

Sed non parua ex his quaestio exoritur. Si enim semper militiæ princeps uacare debet, tunc eius uita semper in bellis uersari deberet. Quare pax non erit bellorum finis. Accedit ad hæc quæ actiones bellicæ (ut Aristoteles inquit) non propter se ipsas expetibiles sunt, sed hæc dubitatio (ut mihi uidetur) eo contingit quod rudes arbitrentur, aut principem rebus pacis student, non oportere: aut in pace principem non posse militiæ studiis incumbere. Nos autem, principes qui in pace sunt, bifariam militiæ studiis operam dare posse asserimus, opere, atque mente. Opere quidem rursus bifariam, aut per ludos parando atque exercendo milites, quibus in bellis uti uoluerunt, ut Græci in Olympiadibus, & Romani in agonibus faciebant. Nostris uero temporibus Heluetii, atque Germani, qui non aliis ludis utuntur nisi his, quibus in militia milites dociliores atque aptiores fiunt. Huius rei exemplum nobis Vitellotius præbuit. Hic, n. quosdam pedites pacis tempore ita exercuit, atque instituit, ut belli tempore omnes quo uis modo pollentissimos aggredi auderent, & in militia adeo instructi ad conflictum proficiscerentur, ut terga hostibus dare nunquam sint uisi. Insuper aut per uenationes. Per has, n. princeps atque milites magnis laboribus assuescunt. Nam niues, æstus, atque famē per auiditatem perferunt. Equitatio quoque, currendo, profiliendo, aduersum montem ascendendo, robustiores atque duriores fiunt, cum feris congregiando, animo quoque promptiores. Præterea speciem non paruam fortitudinis præ se fert uenatio. Etcum re bellica

(ut Plato inquit) magnam similitudinem tenet. Adhuc peruenationes locorum differentias facile cognoscimus, ut planorum, montium, uallium, fluminum, atq; paludum, quæ locorum cognitio bifariam nobis utilis uidetur. Primo quia per eam propriæ ciuitatis loca apprehendimus, ex qua melius unde offendere hostes, & quonam modo ab eis defendere ciuitatem poterimus, per facile cognoscemus. Deinde quia ex apprehensione locorum, quæ nostræ regionis sunt: cæterarum regionum loca uestigare animo poterimus, quoniam regio omnis, omni regioni aliqua ratione per similes esse uidetur. Siquidem omnis regio planis, montibus, uallibus, fluminibus, ac paludibus constat. Cognita autem locorum differentia, castrametari, hostes inuadere, exercitum ducere, diem conficius deligere, urbes expugnare facile princeps poterit. Testatur hæc Prosper Colūna tuæ Maiestatis strenuiss. Dux, qui paulo ante paucioribus copiis, atq; minore potentia, ob locorum scientiā & castrametandi peritiā, In agro Mediolanensi Gallos, præ multorum opiniōem, gloriosissime superauit. Philopomenes Achæorum princeps, inter alias multas, quas ipsi laudes tribuunt historici, hanc summopere præferunt: qd tempore pacis in bellicis operibus semper fuerit, nam per plania, aut montes, aut ualles, aut flumina, aut paludes cum suis ambulans, bellicos casus semper ipsis proponebat, dicēs, hostes si illinc uenirēt, nos autem hic castrametati essemus, quis nostrum melius ad prælium paratus esset? Præterea quonam modo ordinem militum seruando eos inuadere poterimus, quomodo incolumes repedere. Insuper si retrocederēt ipsi, quomodo nos illa si assequi eos poterimus. Vnde casus omnes qui in bello contingere solent, semper cum suis acerrime discurrerebat, sicq; eorum opinionēs colligendo & suam disputando, adeo meliores menti mādabat, ut nihil periculosi, atq; inopini in bello euenire posset, quin paratum remedium, atq; promptum haberet. Hūc modū declamatores seruant, qui in ficto themate se exercent. Nā (ut Caluus scribit) declamatio est domestica exercitatio. Solebant enim Romani adolēscētes eloquentiæ studiosi, exercendi in genii gratia, inuehi orationibus in eos, quos scirent aliquo crimine posse notari. Philopomenes itaq; eodem modo in fictis bellis declamationes conficiebat, ut tempore ueri belli parata remedia haberet. Quo igitur modo ex opere princeps tempo-

ribus pacis militia uacare possit, ex hisce perspicuum est. Quæ uero mente, patet, si uirorum Illustrum gesta legierit. Ex eis, n. princeps apprehendere poterit, quo nam modo in bellis, atq; conflictibus se gesserunt, quibus e causis alter uictor, alter exuperatus fuit. Debetq; optimus Princeps in bellis Illustrum aliquem imitari, gesta q; illius omnia memoria firmiter tenere, ut illius imitatione, in militia quotidie doctior fiat. Hac ratione Alexander Achillem imitatus est, Scipio Cyrum. Ex Cyri. n. imitatione, ob castitatem, affabilitatem, humanitatem, atq; liberalitatem, quibus officiosissime Cyrus utebatur, Scipio immortale gloriā consecutus est. Quare strenuissimus Princeps, qui & Regnum suum defendere & alienum inuadere cupit, tam pacis q; belli temporibus, nec opere, nec mente a militia uno temporis momento quiescat. Ab eo. n. qui tuto imperitare cupit, huic potissimum studium adhibendum est, non tamen adeo, ut res pacis prætereat, quin imo maiore diligentia, ut Romani Duces rebus pacis, ac uirtutum studiis, itētus sit. Oportet quippe, cum hoc regium, illud tyrannicum sit.

Modi quibus Principes principatum cōseruarūt. Cap. XII.

Non desunt alii modi, quibus Principes suum principatum cōseruarunt. Nam alii subditis arma subtruxerunt nonnulli eorum principatus factionibus dissecuerunt, Alii inimicitias contra se fouerunt. Procurarunt uero alii, ut qui a principio sui Regni hostes essent, beneficiorum collatione amici fierent. Alii arces, locaq; difficilia construxerunt. Alii contra hæc didicerunt. His enim modis Regna cōseruare crediderunt. Et licet uerus cōseruandi modus sit per arma propria, militesq; proprios, attamen opera precium fuerit, de uno quoq; horū discurrere, ut intelligatur q; modus sit utilissimus.

An bonum sit a subditis qui prius in armis Illustrēs erant arma auferre. Cap. XIII.

Florentini credentes Pisas sua in potestate posse facile cōseruare, Pisanis arma penitus absulerunt. Alii in Regni principio cum subditos inermes comperissent, eos armis munerūt, credētes eos, qui a principio hostes erant, tempore

procedente amicos, ac proprios milites fieri, & per hunc modum Regnum amicis abundans fieri arbitrabatur, nam si qui a principio suspecti erant, amici fiunt, & qui amici, in amicitia conseruantur, Regnum amicorum copiis abundare uidebitur. Hinc magna disceptatio uertitur, an arma auferenda, uel addenda subditis sint. Et dicendum (ut mihi uidetur) principatū ac quiritum uel esse omnino nouum: ut Mediolanensium principatus Francisco Sfortie omnino nouus fuit. Aut nō nouum sed alteri antiquo, ut membrum alligatum, ueluti idem Mediolanensium principatus a Ludouico Francorum Rege Gallis adiunctus. Et Berhica (quam Granatam uocant) Regnum a Ferdinando Catholico Hispaniarum Rege auo tuo Hispanie annexum fuit. Siquidem principatus omnino nouus est, minus malum est, eos, qui a Regni principio hostes erant, Armis munire, qui uero amici, in eorum armis ipsos seruare. Si enim ab hostibus arma auferes, te eos suspectos habere ostendes, & sic maius in te odium concitabis. Sin uero ab amicis, eos inimicos reddes, omnibus autem factis inimicis, opus erit mercenariis, uel auxiliaribus militibus, quorum qualitas quā friuola & periculosa sit, paulo ante declarauimus. At si nouus sit, sed antiquo annexus, tunc Reges, qui imperitant, aut tyrannice, aut iuste dominant. Si tyrannice, ab his arma mox auferenda sunt, qui a Regni principio hostes fuerunt. Ab amicis uero nō illico, sed tempore procedēte, utile est eos imbelles reddere, atque exutos armis molliores efficere (non enim aduersari poterunt) & arma propriis militibus relinquēda, quibus regnum nouum antiquo annexum est. In his enim standum, atque confidendum. Si uero iuste imperauerint, quia studendum est, ut omnes tam qui a Principio hostes, quam suspectos, beneuolos sibi faciat, arma auferenda non sunt, sed beneficiorum collatione & honoribus ex insens amicis reddendi sunt.

An Factionibus Principatus conseruari possit. Cap. XIII.

DEinde si factionibus Principatus seruari possit discedendum est. Florentini Pistorium, factionibus conseruare crediderunt. Veneti quoque hunc in modum multas claras urbes sub sua ditione diu tenuerunt. In illis sanguinis effusionem non permittebant. Concedebant itaque diuisio

nes, ciuiles factiones, ut ciues in suis similitudinibus occupati, in dominos conspirare nō possent. Hic modus (ut mihi uidetur) dum externorum hostium metus non est, potest concedi, at si potens aliquis Rex, aut Princeps uicinus hostis imminet, hic modus friuolus, & periculosus habendus est. Primo quod principis eius, qui regnat imbecillitatem, atque impotentiam factiones notent. Deinde quia si pacis tempore nō nihil fructus afferat, tempore belli mirum in modum officiant, quippe cum semper altera factionis pars aduersus priorem principem arma libenter assumat. Huius rei exemplum nobis affert Genua quæ ob factiones, ab omni (ut sic dixerim) leuissima potentia superatur.

An fouendi, uel delendi Inimici sint.

Cap. XV.

Sed quoniam pro Regni conseruatione, nōnulli penitus hostes pessumdederunt. Alii uero fouerunt. Hinc exorta est quaestio, quid de inimicis agendum sit. Et licet eo libello, quem de inimicis scripsimus, multa de re hac disseruimus, tamen quantum proposito nostro conuenit, dicamus principes tunc magnos putari, cum difficultates uincunt, & quo maiores superant, eo maiores existimari, non ergo delendi inimici sunt, sed permittendi, modo exuperentur. Ex uictoria enim tantam principes uidentur gloriam consequi, ut ab omnibus inter Illustres collocari dignum sit. Appius Claudius dicere solebat negotium populo Romano magis conuenire, quā otium cuius rei rationem Valerius affert, non quod ignoraret pacem & otium hominibus esse iucundum, sed quod summis imperiis otium esset perniciosum, ex otio namque opes, ex opibus luxus, ex luxu auaritia, uoluptatis libidines, & reliqua turpia proueniunt, per quæ declarauit inimicos, ubi non fuerint, esse reperiendos. Tū ut exuperentur, tum etiam ut otium euitetur, quod uiro militari perniciosum esse, Valerius putat. Dionysius Syracusanus, & inimicos fugebat, & eos exuperare enitebatur, ut ex uictoria eorum ab omnibus fortis censeretur. Hac fictione praecipue noui tyranni, aut principes indigent. Cum enim hereditarii non sint, ut possint nō nihil gloriae a subditis reportare, in has inimicorum fisiones dilabuntur, hinc prouerbum. Quem fortuna dilexit, aduersus eum superabilem hostem concitat, eo enim deuicto mox amplitudinem uincens patrefecit.

An, qui a regni principio hostes erant, beneficiorum collatione amici faciendi, an priores amici solum conseruari. Cap. XVI.

DE inimicis etiam magna exoritur quaestio. Nam noui principes nonnulli beneficiorum collatione, qui a principio regni hostes erant, ad amicitiam reducere conantur: amicos uero in amicitia conseruare, ut Caesar fecisse legitur: & quidem non ab ratione, ne ad mercenarios, aut auxiliares confugere milites compelleretur. Nonnulli uero magis his confidunt, qui a regni principio inimici erant quam his, qui amici: quia in illis plerumque maiorem fidem inuenerint. Pandulphus Perrutius Senensis potius fauore eorum diu imperitauit, qui a regni principio suspecti fuerunt, quam eorum qui non suspecti erant, & in eis maiorem fidem semper adinuenit. Nec hoc praeter rationem est. Nam qui a principio suspecti habebantur, nulla alia ratione se conseruare poterunt, nisi quatenus principi placere student, nec a principe aliud desiderant, nisi ne ab his destrui permittat, qui a principio regni amici fuerunt. Quare cum hoc solo princeps eos ad amicitiam reconciliare possit, facile eos ad sui bonum conseruabit. Amici autem non id solum cupiunt, sed propter officia, quae in principem contulerunt, ea appetunt, quae aliquando supra principis uires sunt. Vnde fit ut non facile eos in amicitia conseruare possit. Princeps igitur, qui principatum nouum aggreditur, quemque uiribus seruare studet, eos inspectare debet, per quos ad principatum uenit: & quam ob causam ipsius fautores fuerunt. Si enim illius rei causa non naturalis affectio fuerit, sed quod sub priore principe non bene subdebantur, per difficile profecto erit eos in amicitia diu conseruare. Non enim eis eo usque placere poterit, ut pro eorum cupiditatibus omnino satisfaciat. Eos uero qui a regni principio inimici erant, paucos (ut dictum est) reducere ad se poterit. Eos denique, qui neutri fuerant, longe paucioribus. Quod si omnes & suspectos & amicos, & eos, qui neutri fuerunt, in sua amicitia facile conseruare fit, longe melius ac tutius erit, quam ut ad auxiliares uel mercenarios milites compellatur. In quorum manibus neque bonum, neque tutum est regnum. Hunc modum seruauit Aratus Sicyonius, qui (ut Cicero narrat) & suspectos, & inimicos, & amicos omnes in unum reduxit, ut tyrannum necaret.

Alfonfus uero Iberiae Rex cum interempto Petro fratre legitimo Rege, amicos seruasset, suspectosque reconciliaisset, prudenter fecit, ac cum eos qui neutri fuerint, deleuisset, non bene consuluit, cum enim Regnum illud nullis, nisi Regni uiribus conseruare posset, & prudentia, & beneficiorum crebra collatione ad unum reducere debuerat omnes, ne in mercenariorum, ac auxiliorum militum necessitatem compelleretur, hunc modum, dum Caesar apud Romanos seruauit tuto imperitauit, postquam uero Regia quaedam ac pene tyrannica edere coepit facinora coniuratum est in eum.

Utrum Arx construenda an destruenda sit. Cap. XVII.

DE Arcibus semper dubitatum est, an construenda ne, an destruenda sint a Regibus. Consueuerunt enim Principes arces, & quidem aggressu difficiles in editissimis urbium locis condere, conditasque custodire murosque, ac propugnacula munitissima conficere. Primo quidem ut per ipsas arces subditorum impetum aliquando facile propulsare possint. Deinde ut maiore freno ipsos comprimant, ac detineant. Deum ut contra repentinos hostium incursus tantisper se conseruare possint, donec fortuna res eorum in melius uertat. Roma enim licet a Gallis & capta, & incensa, Capitolinae tamen arcis praesidio, tandem ex parte seruata fuit, quod diu auro pacem redimeret. Alii militia non ignari arces omnes euerterunt, ut nostra aetate Guido Vbaldus Urbini Princeps. Hic enim ab exilio rediens omnes sui principatus arces demolitus est. Nicolaus quoque uicellus in suauitate duas arces funditus euertit. Bentiuoli cum Bononiam redissent, omnes arces diruerunt. Arbitrantes Regna facilius defendi posse arcibus dirutis, quam constructis. Aristoteles uero inutilem, periculosamque arcem esse in optima republica, praeberique eam tyranni disopportunitatem allerit. Vnde Pedianus arcem definiens dixit arcem esse tyranni sedem. Timoleon Corinthiorum imperator docuit Urbem, quae arcis praesidio teneretur, uix unquam sine tyrannide esse posse. Quare multorum opinio est arcem in libera ciuitate atque in regno, cui Rex & non tyrannus praest, inutilem esse. In subiecta autem Urbe, aut subiecto Regno necessariam. Ego uero nec in libero, nec in subiecto

Regno, arces utiles aut necessarias esse arbitror, nam si interdum casu, aut fortuna, aut pro temporum ratione principi utiles fuerint, plerumque obfuisse legimus. Tyranno quidem non profuit ad populos compescendos. Populi enim semper oportunitatem expectabunt, ut puta cum externus hostis inuasurus est, tunc enim arces nec timebunt, nec arma capere contra tyrannum uerebuntur, Regi uero minime. Regis enim Arx munitissima est, ut a suis subditis ametur. Huic enim nouus Princeps magis construendæ arci studium impedit. In hoc fundamenta iaciat, huc accedat, nec rursus Principi perit quod propriis armis nouum Regnum suo antiquo connectit. Siquidem ut Fabius Maximus dicitur. Munitissima huiusmodi Regni arx est, propria ac antiqua eius militia. Præterea aduersus externos hostes, qui pollentiores fuerint, parum, aut nihil fructus afferunt, quinimo ledere magis uidentur. Si enim externus hostis potentior fuerit, Arx siquid confert, id omne in potentioris utilitatem post uictoriam redudabit. Sin uero minus fortis, arx domino non necessaria erit, huius rei exemplo nobis est Franciscus Sfortia, hic enim in sui Regni principio Mediolanensem arcem extruxit, uerum successoribus plurimum obfuit, qui propriis in militibus uim eorum non collocarunt. Vnde Pyrrhus Athenienses monuit, ut in posterum nulli Regum potestatem facerent amplius arcem ingrediendi, ne oportunitatem praesidii nactus quispiam inuaderet, gratum consilium fuit Atheniensibus, ut qui aliquando cognoscerent periculosum esse fortibus uiris aditum præbere. Temporibus uero nostris arces nulli fere posse uidemus, nisi Foroluiana Principi, quæ uiro suo Hieronymo defuncto in arce Foroluiana ab impetu populari tadium se seruauit quodiu auxilia a finitimis ad eam confluxerant. Verum postea Casare Borgia Foroluium inuadere, arces ipsi mirum in modum nocuerunt. Concludamus igitur arces aliquando utiles, plerumque danosas nouis Principibus esse, nouis. n. principibus quod popolare odium continent, arces tamen danosas esse obseruauimus, populorum uero beniuolentiam aliquando ipsis profuisse. Princeps autem qui nouum Regnum suo antiquiori propriis armis connectit, hæc omnia paruifacere poterit, eius. n. potentia non in subditis (quos acquisiuit) non in arcibus quæ pro defensione construuntur, consistere uidetur. Sed in propriis militibus, ac co-

pis, quibus Regnum est adeptus hunc modum. Magnus Turcarum Imperator seruat qui omnibus per omnia sua Regna arcibus deleris, uim suam omnem in propriis copiis reposuit, unde hoc ab eo aduersus nostros mores dictum ferunt. Muri timidos tutantur & arces. In Alexandri magni gestis arces ab eo potius dirutas quam erectas esse legimus, quod etiam Darius ante ipsum seruauit, igitur iis discussis, ac diligenter examinatis perspicuum est eum, qui propriis armis Regnum nouum suo antiquiori ac priori connectit, hæc omnia debere pilifacere, sed in ipsa iustitia atque æqualitate solum confidere. Alexander autem, qui Darii Regnum adeptus est, omnes suspectos, qui Illustiores erant deleuit, Cæteros iustitia æquauit. Post cuius mortem successoribus subditi fidem seruauerunt, Turcarum Imperator cum gratiam propriis caperet, omnes Illustiores eliminauit. Cæteros uero optima iustitia in unum reduxit. Sicque usque ad nostra tempora seruat. Fortasse enim nouis & antiquis Principibus (ut mihi uidetur) tutius esset dominari (Si modo in ipsis eorum Regnis, qui uulgo barones dicuntur) aut nulli, aut pauciores essent. Nam cæteros ad unum conseruare facile est, ut puta si iustitia, atque beneficio collatione eos æquabit.

De locis custodiendis considerationes. Cap. XVIII.

Cum autem arces, atque loca quæ aggressu difficilia sunt usu uenerint, ut custodiantur, custodiendi rationes proponendæ sunt, quæ (ut Aristoteles inquit in Rhetorica libris) sunt præcipue duæ. Altera ex parte custodum. Altera ex parte locorum. Nam custodes scire oportet, quot numero esse debeant, & quales, an proprii, an mercenarii, uel auxiliares, si experti, si fortes. Loca autem quæ & qualia sunt, ut sciamus, ubi præsidia collocanda sunt, & qualia, ut si non suffecerint, augeantur, sin autem, superflua sint, omnino tollantur, & ex eis loca magis oportuna custodiantur.

AVGVSTINI NIPHI MEDICAE
De Regnandi Peritia Liber Tertius.

PROOEMIUM

SVperiore libro de armis, quibus regna ab hostium inuasionem defendi debeant, satis (ut arbitror) dictum est. nunc de modis, atque legibus, quibus reges & tyranni populares rebellionem euitarunt, quibusue a popularibus insultibus regna praeferuarunt, disserendum uidetur.

Quibus legibus hereditarii principes ac electi regna a rebellionibus, atque popularibus insultibus seruantur. Cap. I.

Naturalis igitur princeps, qui hereditaria successione imperitat, facile ab insultibus atque rebellionibus regnum praeferuare poterit, modo nefandas iniurias subditis non intulerit, nec nouis legibus, quibus insueti sunt, coartauerit. Assueti enim regum generi, atque maiorum legibus, raro a suo principe deficere cogitant. Accedit ad haec quod facile ab externis hostibus regnum defendere poterit, si rex hac in subditis seruauerit. Et si fugaretur, mox expectatus atque accersitus per facile regnum, quod amiserat, recuperare solet. & quidem maiore a subditis beniuolentia exceptus, quam prius habebatur. Huius rei exemplum Hercules affert Ferrariensis princeps. Hic enim ab illa acerrima Venetorum inuasionem, quae .M. CCCC. LXXXIII. facta est, regnum suum non seruasset, nisi quia naturalis princeps erat, & subditos suos nec nouis iniuriis affecerat, nec nouis legibus onerauerat. Hac quoque ratione principatum suum Alfonsus eius filius liberauit ab eo periculosissimo bello, quod Iulius. II. Pontifex Maximus aduersus ipsam anno .M. D. X. parauit. Ferdinandus. II. Iunior, quem a Neapolitano regno Galli fugarunt, paucis atque inermibus copiis solo populorum desiderio & acclamatu his de causis per facile regnum recuperauit. Simili modo principes, qui electione fiunt, regna facile praeferuabunt, si nouis iniuriis populos non affecerint, nec leges quibus uixerunt, nouauerint. Propter haec Romani Imperatore

ratores perire, ut Caesar primus dictator, qui cum populis nouis legibus ac iniuriis praemeret, a Romanis interimitur. Simili ratione & alii plures ut Nero, Tyberius, & ceteri id genus.

De modis, quibus noui principatus conseruantur, quando alicui antiquo sunt connexi, & propriis alicuius regis armis acquisiti. Cap. II.

Diximus principatum nouum esse, aut quia omnino nouus est, aut qui, ut membrum alicui antiquiori ab aliquo rege propriis uiribus connectitur. Nunc de modis atque legibus quibus ipsum regnum nouum alteri antiquiori connexum seruetur, Et quidem si propriis alicuius regis armis acquisitum esset, dicamus. Est enim difficultas non parua. Siquidem propter bella, oppressiones, & qui a principio amici, & qui a principio inimici erant, omnes aduersus nouum regem quodam modo conspirant. Qui a principio quidem amici, quia beneficia a rege non receperunt, quibus propter seruitia & obsequia se se dignos arbitrantur. Qui uero a principio inimici, propter innumeras oppressiones atque iniurias, quibus ipsi in bello afficiebantur. Huius rei exemplum nobis affert Ludouicus Gallorum Rex, qui cum leui admodum manu Mediolanensem principatum occupasset, leuiori illico amiserat, & quidem nullam aliam ob causam nisi quod populi omnes eius acerrimi hostes euaserunt. Et nisi Helueticorum prodicione Ludouicus Sfortia captus fuisset, haud facile principatum recuperare potuisset. Pro remediis igitur quibus noui principes noua regna conseruantur, primo assumamus quod cum noua regna antiquioribus suis coniunxerint, ea aut sunt cum antiquioribus regnis moribus & genere & idioma te conuenientia, facile illa seruari posse historici dixerunt. praesertim si populi antea semper regibus parere soliti sunt. Duobus enim modis tantum regnum seruandum esse assentunt, & rege, & omnis ipsius regia prosapia penitus extincta, & seruatis iis legibus, iis constitutionibus, eo ordine, atque his honoribus, quibus uiuere sub priori rege consueuerunt. Caesar nobis exemplo est, qui dum honores, qui ad populum antea referebantur, retulit, & senatui ad se uenienti assur-

rexerit, nec leges, quibus Romani uiuere consueuerint, mutauit, secum imperitauit. Quum uero & honores ex sua uoluntate præstaret, qui ad populum antea referebantur, & senatui ad se uenienti non assurgeret, aliq; populo infueta faceret, coniurationem in se passus est. Quas res quum & Gallorum Reges in Borgundia, Britannia, Vasconia, atq; Normandia seruassent, eas diu facile tenuerunt. Nam licet idiomatum differentia aliqua sit, mores tamen fere similes ac idem sunt. At si noua regna alteri connectantur, quod genere, idiomate, ac moribus ab illis differat, Reges non facile ea seruare poterunt, quæ parua manu acquirunt. Vt de regno Neapolitano, ac Mediolanensi ducatu perspicuum est. Nonnulli pro eorum custodia milites proprios ordinant. Quod licet usitatum sit, & a quamplurimis obseruatum, tamen & ipsis & subditis damnosissimum est. Nam propter nefanda scelera atq; iniurias quibus milites uniuersos subditos afficiunt, non modo ad clandestinas prodiciones, uerum etiam ad publicas rebelliones compelluntur. Veluti exemplo nobis nunc sunt Mediolanenses, qui iniuriis lacessiti a Francisci Regis Gallorum militibus, perlibenter contra eum insultauerunt (ac Prospero Columna Duce prudentissimo) arma pene cuncti unanimes sumpserunt. Hac ergo remedia afferuntur ab historicis, ut Rex ipse nouum regnum colat, atq; inhabitet. Sic enim tute imperitabit, nec aliquis subditorum rebellionem aut prodicionem facere audebit. Præterea beneficia, quæ ex Regis præsentia subditi reportabunt, compellent eos in Regem non mali quicquam machinari, sed diligere atq; uereri. Habent enim ante oculos præsens id, quod & amant & uereantur. Obseruauit modum hunc magnus Turcarum Rex, qui fugato a Græcia Imperatore, mox suam sedem in Constantino politana urbe collocauit, ut ob suam præsentiam Græci nunquam conspirare audeant. Secundum uero remedium, licet tyrannicum sit, est ad nouum regnum colonias mittere, ad quas eorum subditorum bona conferantur, qui Regi suspecti sunt. Suspectos uero aut ad tutiora sui prioris regni loca transterrere, aut ipsos uiribus expoliatos relinquere: quod Veneti in Cypro insula effecerunt. Nam licet Rex ipsos suspectos perseueranter in sui odium, atq; maliuolentiam trahat, diu tamen, quod ex coloniis colligitur, maius

(ut dicunt) eo est nocumento, quod ipsorum incolarum odio sequi uidetur. Offendit enim eos Rex, quos bonis expoliat, quorum odium atq; liuorem non timet. Fauere autem coloniis, quarum fauorem, cum magnus sit, complecti debet. Aliud autem remedium, quod rursus afferunt, & quidem pollentissimum est, ut Rex ea in regione externum nullum, aut contreraneum potentem, aut æqualem, aut potentiorum regnare permittat. Vbi enim solus imperitabit, collegam, ubi præcipuus erat, suæ gloriæ æmulum habebit, qui semper ipsius euerfionem atq; maleficium machinabitur. Præterea si externum æqualem, aut potentiorum ea in regione regnare patietur, contreranei omnes, qui minus potentes sunt, mox cum externo illo cōiurabunt, partiq; eius omnino fauebunt, quousque de suo principatu securi fuerint: id se uero in maximo periculo. Sic enim pendente causa, neurum re uera timebunt. Exemplo sunt nobis Romani Principes, qui ad externas regiones genere, idiomate, atq; moribus differentes, quas propriis armis occupabant, & illuc colonias interdum deducebant, & potentes aliquando uiribus expoliabant, & nullum externorum, qui potuisset eis officere, regnare patiebantur. Vnde in Græcia Achæos, atq; Aetholos, Macedonum uero regnum pro magna sui parte imminuerunt: Antiochum fugauerunt, ut solis cardines uniuersæ regionis atq; iudices haberentur.

Quomodo Ludouicus Gallorum Rex in
possidendo Italico principatu multifariam
errauit.

Cap. III.

HINC Ludouici Gallorum Regis errata notantur: Nam quum Mediolanensium principatum ui recuperasset, ceteros Italiae principes a Cesare Borgia deleri permittere non debebat, nec eadem in regione, ubi ipse externus erat, unius potentiam augeri. nec rursus pati, ut externus alter sibi æqualis, aut potentior eandem in regionem pedem inferret. Non enim ferendum

C ii

erat, ut Ferdinandus Catholicus (ubi ipse solus arbiter erat) quicquam possideret, Sed Federicum Regem tributarium potius, & ad sui nutum obnoxium, atque obediētem habere. Erat enim Regale magis Reges, aut facere, aut conseruare, quam Regnandi cupiditate sua gloria amulum permittere. Præterea eo magis errare uisus est, quod postquam passus fuerat Ferdinandum Catholicum Regem esse sibi Regni socium, cum eo manus conferre non debuerat. Eleganter enim Aristophanes monuit leonem in urbenutriendum non esse, sed ubi nutritus sit, ei obsequendum. Debuit etiam hac in noua regione, ubi ipse externus erat, aliquot etiam annis in habitare, beneficiorum collatione ciues omnes reconciliare, ueluti Magnus Alexander fecit, cum Regnis Darii potitus esset, etiam populorum moribus afflari, ne morum differentia dissidium pareretur, aut saltem colonias deducere, ut Romani facere consueuerunt. Possinum autem (ut arbitror) errauit, quod Venetos deleri aut diminui passus sit, tolerabilius enim id fuisset, si eadē in regione æqualem sibi regnare non permisisset. Quod autem iis & tot erroribus lapsus sit, testis est nobis finis, semper enim finis principio attestatur, & omnium rerum finis (ut Solon dictabat) testis est.

Cur Darii Regnum, Quod Alexander occupauerat, a successoribus ipsius, post Alexandri obitum non defecit.
Cap. IIII.

Quoniam in occupandis uel armorum Regnis non parua populis difficultates contingere solent, ut nefanda scelera, oppressiones, aut improbe iniurie, admirabitur propter hæc quispiam. Cur cum Alexander in Asia Darii Regnum uix iam occupasset, post eius obitum, a successoribus suis non defecerit. Videtur enim iure deficere debuisse, tum quia eo uix occupato immature obiit, Tum uel maxime propter difficultates atque iniurias, quibus in occupando populos affecit. Legimus autem nullum in populis post Alexandri mortem exortum esse dissidium, præter id, quo successores ob proprias ambitiones dissiderunt. Verum si quis

principatum differentias animaduertit, poterit huius rei causam afferre. Est enim regnum alterum, quod nobiles (quos Barones dicunt) nullatenus admittit, nisi quosdam sub magistratuum prætextu, quos per tempora mutant, atque deponunt: quale fuit Persarum regnum: & nunc est Turcarum. Alterum quod sub eodem Rege nobiles & quidem sanguine atque prosapia illustres habet, ut Gallorum, atque Hispaniarum, & nostrum Neapolitanum regnum. Hæc enim nobiles habent, qui licet sub uno Rege contineantur, subditos tamen & ipsi possident, quibus propriis legibus atque constitutionibus imperitant: e quibus quum iusti atque honesti sunt, non minus quam Rex amantur, atque honorantur. Primum regnum ab historicis Seruile, Secundum uero Dominicum uocari consuevit. Illud quidem Seruile, quod subditi seruorum more subdantur, nullis dominentur, nec aliud quicquam nisi bene gubernari appetant. Hoc uero Dominicum, qui subditi legibus quibusdam Regi obediant, ipsi uero aliis dominantur. Hinc eius, quod quaerebatur, facile causa reddi potest. Nam Seruile Regnum, quale Persarum diximus esse, obtineri difficillimum atque maxime arduum est. Siquidem ab eius Rege propriis atque peculiaribus armis defenditur. Collis uero militibus, qui Regi proprii atque familiares erant, facile possidetur, potissimum prioris Regis linea extincta. Hæc enim duo pro illius Regni secura possessione satis sunt. Subditi enim cum nulli alteri nisi prioris Regis generi credant, sit ut illo penitus abolito, quum nesciant nisi seruire, nulli alteri Regi nisi nouo obedire uelint. Dominicum uero contra obtineri enim facile atque perleue est. Causa autem, quoniam non omnes nobiles Regi pariter acquiescunt, atque obediunt. Sed alii semper ut suspecti, alii ut laxi conquaruntur. His ergo externo Regi fauorem præstantibus, facile regnum a proprio Rege deficit, atque amittitur. Id autem quod arduum uidetur, est ipsum conseruare. Non enim tuto seruari poterit, nisi his illustribus abolitis, qui prioris Regis parti addicti erant. hoc autem tum non leue, tum crudele est, atque tyrannicum. Quare Seruile regnum obtineri difficile est, seruari facile. Contra Dominicum, obtineri facile, seruari admodum difficile. Si quis enim Turcarum Regem in bello exuperauerit, tuto eius regnum possidebit, modo eius genus penitus.

deleuerit. At si Gallorum regnum, vel Hispanorum non tuto possidere uidebitur, nisi & Regis linea & omnibus, qui suspecti erant, & eorum lineis omnino abolitis. Hinc in Hispania, atq; Gallia non raro rebelliones uisuntur. Ad sunt enim in eis domini & quidem genere & dominatione illustres, qui non omnes pariter Regi beniuoli sunt. In Asia autem, ubi Turcarum Rex imperitat, nunquam. Non enim ibi adsunt, nisi qui aut natura, aut more feruunt. Hac etiam ratione Hispanorum, atq; Gallorum possessio Romanis semper interta, atq; anceps fuit, & non nisi eorum omnium, qui dominari consueuerunt, penitus abolitis, quieta. Pater igitur ex hisce quod obrem post Alexandri mortem nulla in subditis facta sit rebellio, curq; regnum nullatenus ab eius successoribus defecerit.

Quomodo Principatus, qui propriis legibus, & quidem sub libertate uiuere diu consueuit, si ab externo, aut nouo principe occuparetur, seruandus esset. Cap. V.

Pyrchus Epirotarum Rex urbes, quas in Græcia obtinuit, non facile seruaui. Alexander uero in Asia Darii regnum ob assignatas causas facile admodum possedit. Hinc exorta est quaestio non facilis, quò nam modo principatus, qui propriis legibus sub propria libertate uiuere consueuit, seruandus sit. Romani huiusmodi principatus aliquæ ex parte imminuerunt, ut ferociore & rebelles deponendo, atq; omnes, qui roboris quicquam haberent, infirmando. Hunc in modum Græciam possederunt, ubi multas præclaras urbes, multos illustres uiros, qui hostili erant animo, confregerunt. Procedente uero tempore cæteris, qui remanserunt, iustitiam seruando, beneficiorum collatione paulatim eorum animos molliendo, atq; afficiendo: pristina libertatis tandem obliti eos diligere atq; uenerari cœperunt. Sicq; multas Græciæ regiones tranquille possederunt. Alter modus & quidem potissimus est, quem superius diximus, ut Rex eas colat atq; inhabitet. Non enim in eius presentia deficere audebunt. Beneficiis etiam, quæ ex eius presentia reportant, eorum animus mollescit. Afluente uero sic uiuere diu, nihil aliud tandem nisi parere cogitant. Tertius uero modus, qui etiam

superius tactus est, satis (ut mihi uidetur) conueniens est, ut suis legibus uiuere permittantur. Fructus autem sit tributum & obedientia. Tributum quidem, quod uariis annorum numeris Romani ex populis percipere consueuerunt. Obedientia uero quatenus eorum respub. aut status populares ad paucorum potentiam reducebant, ex ciuibus magistratus, qui decuriones dicebantur, creando. Illi enim a Romano populo ad nouum statum instituti, ut se in ditione seruarent, semper Romanis, e quibus eorum potentia pendebat, obedire enitebantur. Subditi etiam eorum quò sibi met parere diu consueuerunt, per libenter suis ciuib. subiiciuntur. Est enim hoc, quia diu consuetum quodam modo ipsis naturale. Verum hic tertius modus aliquando non profuit. Spartani n. Thebas, & Athenas paucorum status in eis instituentes, licet diu tenuerint eas, tamen tandem amiserunt. Primus tutior modus est, licet crudelior, ac truculentior. Romani enim ut Capuam, & Carthaginem totiens rebelles tuto possiderent, earum principes aut substulerunt, aut imminuerunt uiribus; Numantiam uero funditus sustulerunt. Propter hæc igitur tyranni, & qui apud eos prudentiores habentur, asserunt in possidendis urbibus quæ sub propria libertate propriis legibus uiuere consueuerunt, nullum esse magis præsens remedium q̃ illarum a principio destructionem, ac depopulationem, quarum paulatim crescente multitudine sub iugo uiuere assuetæ, & minus feroces, & fideliores fieri. Si enim illesi dimitterentur, prioris libertatis atq; antiquarum legum nunquam obliti, ex quauis leui causa, quæ interea contingere potest, omnes illico ad rebellionem commouerentur. Huic exemplum asserunt Pisani, qui cum per centum annos Florentinis subderentur, leuam occasionem nacti, nondum prioris libertatis obliti, a Florentinis defecerunt. Verum hæc & tyrannica, & impia sunt.

Quomodo noui omnino principatus, qui uirtute acquiruntur, seruari possunt. Cap. VI.

SVNT etiam noui omnino Principatus, qui nonnuncquam propriis armis, interdum penitus sine armis per

uirtutem acquiruntur, non tamen in principio sine aspirante fortuna. A fortuna enim occasione comparata, per uirtutem nonnulli Regnis potiti sunt, uerum uirtus sine occasione illud agere non poterit. Oportebat enim si Romulus Romano- rum Rex, ob uirtutem euasurus erat, ac illius urbis fundator, ut in Alba Regia stirpe oriretur, atque in Romano agro expo- situs esset. Præterea Cyro qui Medorum imperio ob suam ex- cellentiam potiturus erat, opus fuit in Medos molles, atque ef- foeminatos incidere ob diuturna pacis tempora, & ipsos suo Regni non concordēs propter nefanda scelera eorum, qui pri- us regnauerant. Insuper & Theseo qui Atheniensibus uirtu- tem suam ostensurus erat, necessarium erat eos dispersos, atque disseptos reperire. Non ergo uirtus sine occasione sufficiens erat, minime etiam occasio sine uirtute, nam licet occasio ad Regni foelicitatem disponat, prudentia tamen operatur, ut oc- casionis tempus cognoscatur. Vnde Trogius prudentis esse as- serit cum fortuna pulsauerit, hostium aperire, & oportunita- tes, quas ipsa afferat cognoscere, cognitasque arripere, & arre- ptam tandem prudenter ad finem deducere, nam in uira perra- ra sunt, & cum abierint non amplius redeunt. Siquis enim eas occasiones, quæ a fortuna sunt, non cognoscit, nec ad fi- nem deducit, rærenter attollitur, uitamque propter segnitiam, at- que ignauiam, ut belua finit. Sed utcumque sit, qui per uirtutem nouis omnino Regnis potiri enituntur, principium durum habent, propter nouos ordines, atque leges, quibus Regnum instituunt. Nihil enim attentatu difficilius, nihil factu magis ambiguum, nihilque ordinatu periculosius est, quam ordines, ritus, leges promulgare populis, quibus illi uiuere nunquam assue- ti erant. Qui enim leges nouat, eos hostes habet, quibus pri- scæ utiles erant, eos uero quibus nouæ leges utiles essent, ami- cos certos non habent, tum quia aduersarios pertimescunt, pro quibus ueteres leges faciunt, tum quia nouis non plene credunt, non enim (nisi experientia muniantur) eis omnino acquiescent. uerum ubi sceptro potiti sunt, beneque rexerint, si- ne difficultate regna propter uirtutis lucem possident, ac ser- uant. Difficultatem uero, quæ circa initia est, facillime superat, si propriis armis Regna coeperint. Sic enim leges nouas fer- re, ritus aliter disponere, ordines sua uirtute instituere, sine me- tu, atque periculo poterunt. Nec enim Cyrus, nec Theseus po-

pulos ad constitutiones suas seruandas compellere potuissent, nisi propriis armis, & quidem ualidissimis, muniti fuissent. Sed si inermes sint, non nisi uirtutis excellentia omnibus perspi- cua, principii difficultatem uincere poterunt. Hiero Syracusa- nus huius rei nobis exemplo est, qui materno genere sordi- dus, nam ex Hieroclyto nobili ex ancilla susceptus, ob uirtu- tes a Syracusanis Rex creatus, nec aliud a fortuna nactus, nisi occasionem, cum enim Syracusani oppressi essent, eum exer- citus ducem delegerunt. Erat enim consilio cautus, manu quo- que promptus. Denique aduersus hostes sæpe pugnans, semper uictoriam reportauerat, a Pyrrho Rege multis militaribus do- nis honestatus est, pulchritudo corporis insignis, uires quoque in homine admirabiles fuere, in sermone blandus, in negotio iustus, in imperio moderatus, prorsus ut nihil ei Regium præ- ter Regnum deesse uideretur. Harum igitur uirtutum splen- dore ex priuata admodum fortuna a Syracusanis tandem Rex eligitur. Processit autem hoc pacto, exercitus Dux creatus, om- nes milites, qui reipub. erant, sibi proprios, ac familiares effecit. Hos quidem largitionibus, illos beneficiis, suspectos etiam de- ponendo, amicos euehendo, unde paulatim effectum est, ut qui prius reipub. studebant, eius tantum modo commodis ope- ram darēt. Ciues item, quos suspectos habebat, beneficiorum collationibus omnes sibi deuinxit, quibus effectis ciuitatem ad coitionem conuocauit, quibus proposuit ut Regem se fa- cerent, asserens si non dominandi, sed eos bene gubernandi causa appetere, cum ob factiones prauæ omnino regerentur. Ciues itaque partim militum metu, partim beneficiorum colla- tione deliniti eum Regem crearunt. Sic igitur cum circa ini- tia suarum uirtutum luce, quæ non sine fortunæ occasione fuit, omnem nodum, moramque superasset, in possidendo Re- gno, nullam prorsus difficultatem passus est.

Quomodo noui Principatus, qui fortuna acquiruntur,
conseruentur. Cap. VII.

Qui uero fortuna solum fauente ex priuatis Reges euadunt, facile quidem tolluntur, repente uero ruunt. Nam ludens fortuna aliquibus plerumque initium facile, finem uero per difficilem facit, euenit autem hoc iis plerumque, qui gratis, aut precio, aut fauore, principatum accipiant, ueluti in Græcia a Romanis ducibus in Ionia, atque Hellesponto nonnulli ciues Principatum acceperunt, Romæ etiam uiri humiles, & priuati a militum turba nonnunquam corruptione, atque fauore imperatores creati sunt, postmodum breui tempore sublati, nec ab ratione quidem, nam cum priuate uixerint, bene regere nec possunt, nec sciunt. Nihil enim difficilius (ut Diocletianus dicere solebat) quam bene imperare, nec minor (ut Ouidius) uirtus est parta tueri quam noua comparare casus inest illic. Hic erit artis opus, difficultatem uero auget, quia hi, qui eos crearunt, fideles plerumque non habent. Præter ea in naturæ operibus cernimus, ut quæ celeriter crescunt, celeriter pereant. Vnde & prouerbum est nimium festinata non esse diuturna. His igitur, qui fortuna fauente ad imperium aduolant, ut se seruent, hoc unum remedium est (ut uirtutem fortunæ sociam quo ad possunt) adhibeant. Sic enim agendo, difficultates, quæ postea succedunt, facillime superabunt. Stabilito uero his artibus imperio, quæ sibi ob stare uidebuntur, deleant. Milites, qui mutabiles erant, deponant. Proprios autem creent. Cæteraque ea ratione disponant, qua regno securitas. Ciuium uero tranquillitas comparetur. Huius rei testes sunt Franciscus Sfortia, ac Cæsar Borgia, ille quidem fortuna fauente, Mediolanen sium. Hic uero patris fortuna urgente multorum principatu potitur. Verum Franciscus sua uirtute, atque prudentia se securauit. Borgia uero patris fortuna reflante, regnum amisit. Causa autem est. Nam Franciscus uirtutem atque prudentiam cum fortuna coniunxit. Borgia uero crudelitate, atque scelera.

Quomodo qui per scelera ad Regnum perueniunt, se
conseruant. Cap. VIII.

Magna insuper dubitatio nobis exoritur, quo nam pacto Agathocles, Sylla, atque cæteri, qui per scelera ad principatum perueniunt, sine insultu, atque rebellionem in Regno seruant. Difficile enim atque per arduum uidetur. Quippe cum & ciues, quos iniuriis affecerunt, & externos nonnullosque ad eundem ipsum principatum aspirant, si hostes habeant. Historici, qui rerum euentus annotant, hoc immani tribuerunt, quæ bene & male pro regnandi peritia accommodari potest. Aserunt enim immanitatem, quæ tota simul fit, nonnunquam ad Regni conseruationem facere. Est enim tyrannicum præceptum (ut malum totum simul) bonum autem, paulatim fiat. Malum enim quod subito fit, temporis diuturnitate tandem e memoria eorum deletur, quibus inferebatur. Bonum autem, quod paulatim confertur, semper eorum, qui accipiunt, memoriam recentem seruat. Agathocles ergo omnes potentes ciues, qui uel in præsens, uel in futurum officere poterant, substulit, postea in dies beneficia conferendo iis, quorum parentes, aut cognatos, iniuriis affecit, animos delinuit, atque temperauit. & tandem beneficiorum cumulo ad beniuolentiam deduxit. Hunc modum Sylla seruauit, qui (ut dictaturam tuto possideret) hostes, inimicos, suspectos, potentes, qui aduersabantur, uel quos aduersari posse suspicabatur, omnes interemit. Cæterorum uero, qui remanserunt, animos adeo beneficiorum collatione deuinxit, ut deposita dictatura, securum uixit, nec uiolenta morte uitam finierit, uerum quæ impia, quæ tyrannica hæc sint, nemo est, qui dubitat, non enim Reges, aut pio uiro digna sunt.

Verfuta, qua Cæsar Borgia eorum animos permolliuit, quibus innumerabiles iniurias intulerat, quæ eos ad summam beniuolentiam reconciliauit. Cap. IX.

CAESAR uero Borgia Alexandri, VI Pontificis Maximi Filius, cum in Umbria, quam ui armorum sibi subiecerat, infinitos inimicos, hostes, atque suspectos, sediciosos, atque magnis factionibus diuisos inuenisset, ut eos ad pacem, atque obedientiam reduceret, ibi Riminum

Orchensem uirum crudelem, truculentum, atq; expeditum gubernatorem constituit. Cui quum omnem potestatem prae-
buisset, mandauit ut inimicos, hostes, atq; omnes suos sus-
pectos deleteret, qui regionis tranquillitatem turbarent. Hic pau-
cis admodum diebus omnes subtulit. At Cæsar Borgia cum
cognouisset ex illius crudelitate eorum qui remanserunt, no-
uos hostes, ac suspectos fere innumeros emeruisse (Nam ini-
urias quas circa magistratus initia subditis minister infert, ex
ministri mente: sed si perseveret, ex principis uoluntate pro-
fici sci existimandum est) eorum animos in hunc modum re-
conciliauit, atq; ad beniuolentiam reduxit. Cæsar itaq; ad-
uocatis omnibus, quos ille iniuria affecerat, auditisq; eorum
querimoniis, perlectisq; libellis, ut cunctis parefaceret eam
crudelitatem non ex sua, sed ministri mente ortam esse, in
conspectu omnium euaginato gladio Riminum ipsam ma-
nu propria transfixit. Hinc tantam a subditis, qui remanse-
runt, beniuolentiam comparauit: ut ad nostra tempora ad-
huc eius nomen celebretur. Hac autem ex uersutia quum &
suspectos deleuisset, & omnes sibi in amicitiam reconciliaf-
set, principatum aliquando diu firmauit. Verum ulciscente
deo, illum pariter cum patre ignominiose perdidit.

De Domino Ciuili quis, & unde ortus.

Cap. X.

Ciuilis uero Dominus (ut superius diximus) is est, qui
non sceleribus, nec ui, sed suorum ciuium fauore
princeps creatur, nec, ut ad principatum perueniat, uir-
tus, aut fortuna sola, sed potius quædam (ut ita loquar) for-
tunata prudentia sufficit. Vnde uero principatus iste ortum
habeat, dicendum est. In ciuitate fere omni duo hominum
genera sunt, & nobilium, qui semper popularibus dominari
appetunt, & popularium, qui appetunt nihil præterquam nõ
opprimi, nec aliqua in re a nobilibus uiolari. Hinc rara, aut
nulla ciuitas est, in qua inter populares & nobiles clam aut
aperte seditio atq; dissidium non sit. Ex hoc itaque popula-
rium, atque nobilium dissidio facile Dominus Ciuilis exo-
ritur: & quidem interdum nobilium, interdum popularium

insultu, atq; motu. Nobilium quidem: nam cum nouerint se
populos opprimere non posse, nec illis, ut capiunt dominari,
unum ex suo genere honorare, atq; præponere cunctis aliis
student, & tanquam omnino principem uenerantur, nec ob
aliud quippe, nisi, ut sub illius umbra, atq; fauore popularibus
dominari possint. Populares uero, quoniam cum uident se
nobilium impotentia resistere non posse, unum popularium,
aut nobilium Principem ciuilem creant, ut eius autoritate,
atq; potentia protegantur. Hunc in modum Florentini Cos-
mum & Laurentium Medicen ciuiles dominos crearunt. Se-
nenses Pandulfum Petrutium, Bononienses Anibalem pri-
mo, deinde Ioanem Bentiuolum. Hac ratione principatus Ge-
nuensium institutus a populo fuit, & quidem ut popularium
unus præflet. Verum non prætermittendum est hunc Prin-
cipatum tyrannicum esse, aut ad tyrannidem tendere, non enĩ
electione legitima, aut iure hereditario fit.

Modus quo se in Principatu seruare solet Dominus ciui-
lis. Cap. XI.

Igitur qui nobilium aura ad Principatum peruenit, eo
difficilius se in principatu seruabit, qui popularium fauo-
re princeps sit. Primo quidem, q̃ ex nobilibus plures ha-
beat, qui non inferiores, sed æquales uidentur, ita ut nec domi-
nari, nec ad libitum ipsos regere possit. Deinde eis satisfacere
non potest nisi multos, quos non debet, iniuriis affecerit. Ad
hæc ex inimico populo nullus potest se tuto seruare, cum plu-
rimi sint, ex nobilibus uero hostibus, se Princeps tutum red-
dere poterit, cum pauci admodum sint. Præterea ex parte
populi unum maxime timere debet Princeps, ne ab eis solus
derelinquatur. At ex parte nobilium, & illud insuper pertime-
scendum, ne aduersarii fiant. Ingenio enim ac prudentia lon-
ge maiore cum uigeant, longe magis lædere possunt. Dein-
ceps sine nobilibus, Regnum Rex seruare potest, sine popu-
lis minime. Præterea nobiles sine populis non prosunt, at po-
puli si uolunt sine nobilibus & possunt, & prosunt. Demum
populus obedire semper magis paratus est, cum dominari non
consueuerit. Nobiles magis imperitant, cum obedire sit ipsis
insuetum. Quare qui nobilium opibus Principatum occupat,

difficilis, qui populorum, se seruare poterit. Verum nobi-
les bifariam sunt, aut qui fortune Principis omnino se præbet
nec rapaces, aut populorum tyranni fuerunt, & hos prin-
ceps & honorare, & amare mirum in modum debet. Cum eni
ex ipsius fortuna pendeant, nihil nisi, ut placeant excogita-
bunt, aut qui Principis fortunæ non se obligant, nec omni ex
parte dedant. Siquidem pusillanimitate, ac præ timore id agat,
permittendi sunt. Immo ad consilia aduocandi, modo pru-
dentes, nec populorum prædones sint. Sin autem liuore, aut
maluolentia, principis fortunæ non inherant: ab his princeps
se custodiat, hos timeat, & semper (ut hostes) habeat. Semper
enim cum poterunt, omni leui occasione emergente, aperto
Marte aduersabuntur. Qui igitur populari aura Principatum
occupat omni studio, omni ingenio, omnique beneficiorum
collatione sibi eum in amicitia, ac beneuolentia seruare stude-
at. Quod facile efficiet. Si eum a nobilibus deuorari non per-
miserit, quippe cum quærat populus præter hoc, nihil. Qui ue-
ro nobilium fauore omni studio eniti debet, ut populum ad se
trahat, & beneficiorum collatione eum alliciat, atque populari-
um animos molliat: quod quidem facile assequi poterit, modo
eos protegat, atque ab oppressionibus nobilium defendat. Im-
mo trahet eos ad se magis, nam qui ab his beneficia recipiunt
a quibus non expectabant maiore uinculo illis coniungun-
tur. Immo magis, quam si suo fauore principatu Principes illi po-
titi essent. Patet igitur ex hisce omnem Principem, qui tuto
dominari uelit, hoc assequi non posse, nisi cum populorum
beniuolentia, alioquin in aduersis rebus remedium inuenire,
sibi perdifficile erit. Habis Spartanorum Princeps, dum uni-
uersam græciam bellis agitaret, Romanum exercitum acerrime
sustinuit. Quod quidem agere non potuisset, si patrium
populum hostem habuisset. Hic enim contempta nobilitate,
semper cum populo amicitiam firmauit, a multis putans ma-
gis lædi posse quam a paucis.

Quo pacto in luto, & quomodo non in luto edificat, qui
in populo confidit. Cap. XII.

Sed aduersus hec, prouerbiū tritū est, qui populo con-
fidit, in luto edificat. Verum enim uero hoc esse uidetur,
cum priuatus aliquis ciuis in populo solum fundamen-
tum firmat, creditque ut eo solo ab inimicorum turba, aut a ma-
gistratuum odio liberari possit. Hoc enim pacto Gracchi dece-
pri fuerunt. Catilina etiam deletus. At si Princeps, qui populo
imperitat, uir quidem sit, qui in aduersis non facile cedat, cæte-
raq; parauerit quæ ad resistendum iuuerint, hic secure populo
adhibere fidem poterit, in illisque firmare. Et quidem longe ma-
gis quam in nobilibus. Adhibitis enim omnibus, quæ ad resiste-
ndum necessaria sunt, melius cum multis quam cum paucis statum
est. Hunc modum Cæsar & omnes, qui ad Regnum aspirarunt
seruarunt. Semper enim placere populo studuerunt, a nobilibus
autem (si fieri potest) odio non haberi. Huius rei clarissimum
exemplum præstiterunt Reges nostri Aragonenses, qui popu-
li fauore, ac beniuolentia andegauenſium & nobilium factio-
ni facillime resistunt. Testatur & Prosper Columna, qui Me-
diolanensi populo fauente cui acceptissimus fuerat Gallorum
copias, paucioribus cum militibus fugauit, atque deleuit.

Quomodo periclitentur ciuiles Principes. Cap. XIII.

Verum periclitantur Principes hi, cum ex ciuili ad abso-
lutam tyrannidem peruenire enitantur. Ciuiles enim
domini (ut diximus) non absolute imperitant, sed ci-
uilibus magistratibus consentientibus, cum ergo ad absolu-
tam dominationem peruenire student, hoc opus, hic labor
est, non enim aliquid facere, aut deliberare possunt, magistra-
ribus non permittentibus, qui ad officia instituuntur. Sed quo-
niam cum ad absolutam potestatem peruenire contendunt, tu-
multus non parui emergunt, temporibus quidem aduersanti-
bus, facile aut destituendo ac deserendo, aut aduersando e prin-
cipatu eum deturbabunt. Qui ergo ad absolutam præterem euchi
cōtenderūt. Studuerūt diligēter, ut ciues, qui in magistratu sūt

semper, atq; in omni temporum conditione & se & suo principatu egeant. Nam licet non propter beneuolentiam, saltem tamen ob necessitatem fidem seruabunt. Declarauit autem rem hanc Cæsar, qui cum magistratibus indulgentibus ciuili-ter dominabatur, tuto regnauit. Postquam autem ad absolutam potestatem peruenire enisus est, cõiuratum est in eum. Dionysius Iunior post mortem patris quum ciuili-ter Syracusanis imperaret, patienter eum tulerunt. Postquam autem ad absolutam tyrannidem uenit, in exilium missus est.

Quomodo ciuilis dominus poterit se ab externis hostibus defendere.

Cap. XIII.

Potest autem ciuilis dominus ciuitatem suam defendere bifariam. Aut urbem muniendo, aut arma propria, propriosq; milites creando. Munitur autem ciuitas muris, fossis, arcibus, machinis, atq; ciuibus in bellis diu exercitatis. Hoc pacto Germaniæ urbes interdum se a suis imperatoribus defendunt, cum eas opprimere uolunt. Replent enim urbem omnibus, quæ ad uitam necessaria sunt, muniunt muris, fossis, uallis, arcibus, machinis, omnibusq; necessariis ad resistendum. Et ne populi necessitate ducti deficiant, ex ære publico parant omnia, quæ ad uitam necessaria sunt, emuntq; multa pro eorum artificijs, ne de lucri ammissione quarantur, quæ conficiunt reipub. sunt. Pro laboribus uero, quibus illa struunt, mercedem ex ære publico soluunt. Bello autem confecto, quæ artifices ipsi confecerunt, respub. uendit. Habent insuper ex ciuibus propriis milites, quos rursus ex publico ære sustentant, eosq; semper in exercitio militari seruant. Hic ergo est primus modus, quo profecto si populus fidelis fuerit, & si non semper statuto tamen tempore, saltem poterit dominus ciuilis urbem suam defendere. Nec obstat agrorum damnum, aut uillarum deuastatio. Nam prudens princeps simulatis nuncijs, fictis literis, alijsq; strategematis semper populo spem salutis atq; uictoriæ afferendo, fidos sibi conseruare poterit, quousq; damnum illatum sit. Postquam illatum eis fuerit, nihil est quod amplius timere possint, siq; ipsi nequaquam deficere excogitabunt. Alter modus expofitus est, ut creâdo milites proprios, fideles, atq; amicos, quorum necessitas

necessitas ex sola principis fortuna dependeat. Nec obstat si pauci sint, modo strenui, ac ueterani, & experti. Heluetii nobis testantur, qui propter concordiam & bonum publicum, ac libertatem, licet pauci admodum sint, & in medio magnorum Regum collocati, illis tamen facile resistunt, etiam si considerati eos inuaderent. Alii autem defendendi modi, ut puta per milites aut auxiliares, aut mercenarios, fortuiti sunt, atq; incerti. Quibus uero legibus ac modis hi se conseruare poterunt, qui aut ui, hoc est armis, aut dolis, aut factionibus, aut seditionibus tyranni euaserunt, ex hisce etiam perspicuum. Non enim de his seorsum scribere oportuit, cum ex hisce suorum regnorum etiam conseruationes pateant.

AVGVSTINI NIPHI MEDICAE De Regnandi Peritia Liber Quartus.

PROOEMIUM

CVM sint quædam, quæ & armis & legibus conferant, quibus & seruantur, & defenduntur regna, hæc breuibus percurrenda sunt, & quidem per modum questionum, ut more peripatetico fieri solet.

An pro Regnorum conseruatione deceat Principem esse liberalem.

Cap. I.

ET primo de liberalitate disputandum, an pro regnorum conseruatione deceat Principem esse liberalem. Liuius asseruit Auaritiam, & Luxuriam duas esse pestes imperii: nec ab ratione quidem. Nam Princeps, qui liberalitatem exercuerit, ex hostibus amicos, ex alienis suos, ex infidis fidos faciet: peregrinos etiam & in extremis terris agentes, ad se amandum alliciet. Alii uero non parua auctoritatis uiri regnorum conseruationi obesse asserunt liberalitatem. Nam si eius (ut Aristoteles inquit) qui liberalis est, uehementer in

D

dando excedere sit ita, ut sibi ipsi pauciora relinquantur, sit ut Princeps, qui liberalis est, plura aliis quam sibi dare cogatur. Quare extraordinariis tributis subditos grauare compellitur. Quam notam non potuit euitare Alfonso Rex Aragonum, qui primus ex Aragonia familia hoc regno potitus est, alioqui multis uirtutibus insignis. Nostis uero temporibus Virginius Ursinus, & Fabritius Columna dum liberalitatis famam aucupantur, suos subditos nouis tributis grauare compulsi sunt, seq̃ aere alieno obruerunt. Præterea hoc liberalitatis genus e Principe ipso fidem, atq; authoritatem detrahit. Delet enim diuitias, quibus authoritas habetur. Ad hæc si plura aliis q̃ sibi liberalis Princeps dare debet, belli neruum elidet, qui, ut Demosthenes in Philippum, & post eum Aristoteles in Rhetoricorum libris scribit, nummus est. Quare si bellum sustinere uoluerit, grauare subditos, ipsoq; nouis tributis opprimere cogetur. Vnde sit ut regnū in magno periculo constituat. Accedit ad hæc q̃ non liberales, sed parci aut auari magna fecerint. Iulius enim. II. Pontifex Maximus cum per factum liberalitatis nomen ad imperium peruenisset, spreto liberalitatis nomine, pontificatus uires auxit. Ludouicus Gallorum Rex temporibus nostris dum multa bella gessisset, populos nouis tributis raro oppressit: nec aliam ob causam nisi quia parcus erat. Ferdinandus Catholicus auustus materius, qui tot præclaris uictoriis potitus est, eas assequi non potuisset, nisi parsimonia intentus. Ne igitur Princeps subditos depradari, aut pauper ac contemnendus euadere, aut tandem rapax atq; populorum prædo fieri cogatur, liberalitatem abhorrendam censent. Nobis uero & si de ea plura in libello de optimo Principe dixerimus, nunc hæc uidetur q̃ liberalitas sit altera uulgaris, quæ reuera prodigalitas est. Sapientum altera, de qua Aristoteles multa in Ethicorum libris. Huius duæ sunt partes, altera in dando quibus oportet, quando oportet, & honesti causa. Altera in non capiendo ab his, quibus non oportet. Hinc illud Lini uerum est, cum inquit. Luxuria & Auaritia omnia regna pestundant. per luxuriam enim non tantum immodicum luxum, sed prodigalitatem intelligens, quæ uulgaris liberalitas est. Per eam enim compellitur Princeps populos depradari, pauper ac contemnendus fieri, rapax tandem subditorum ac prædo euadere. Vnde non

ab ratione ab Aristotele dictum est prodigum esse, qui seipsum perdit. Videtur autem seipsum perdere, quia patrimonium dissipat, ex quo uitâ ducere debet. Liberalitas autem Principi idonea est non ea ex parte, qua aliis plura q̃ sibi erogat, quoniam (ut dictum est) bellorum neruum delere cogetur, sed ea ex parte qua a quibus non debet, non accipit. Hoc. n. pacto a pluribus liberalis semper habebitur, ut ab his omnibus a quibus, quod non debet, non accipit. a paucioribus autem, non liberalis, ut ab eis solis quibus non plura quam sibi erogat. Hi enim perpauci sunt. Per hanc etiam partem accidit Principem subditos non depradari, nec nouis tributis premere, nec pauperem ac contemnendum fieri, nec prædonem euadere, nec a multis odio haberi: Quæ omnia regnorum conseruationi prodesse nemo est qui dubitat. Hanc partem aliquando Cyrus seruauit. Nam quando liberalitate uti non poterat, beniuolentiam suorum humanitate conabatur assequi. Prosper quoq; Columna (quem honoris gratia & uirtutū ego sapius nomino) nouissimum hoc liberalitatis genus optime calluit, seruauitq; erga subditos, & ad hunc diem constantissime seruauit.

De Cæsare, & Alexandro, ac Cyro opponitur, & declarat quomodo liberales fuerunt. Cap. II.

Occurret autem quispiam asserens Cæsarem, Cyrum, atq; Alexandrum ob liberalitatem ad summum rerū fastigium peruenisse. Respondebimus liberalem esse aut qui potitus regno liberalis est, aut qui in rerum cursu, ut regno potiatur, liberalis iudicatur. Ei, qui regno potiurus est, liberalitas interdum prodest, ut Cæsari. Cæsar enim ex liberalitatis nomine ad regnum peruenit. Qui uero potiatur iam, liberalitatem uulgarem fugiat. Cæsar enim si regno potitus diu uixisset, liberalitatemq; uulgarem, ut consueuerat, exercuisset, dubio procul ipsi (ut Neroni) euenisset. Alexander uero, & Cyrus nec de suis, nec de subditorum bonis liberales fuerunt, sed de hostium spoliis, quæ in bellis lucrati sunt. Hæc enim militibus amicis, & quibus uidebatur, liberaliter erogarunt. Præterea dederunt, quæ tenere non poterant, præuras, magistratus. In pecuniis uero propriis, quæ seruari poterant, parci fuerunt.

Debet ergo & qui ad principatum aspirat, & qui in bellis a milibus benignam clementiam captare velit, liberalitate splendore, non ea omnino elargiendo, quæ sua sunt, aut subditorum, sed quæ ex præda lucratur.

De crudelitate, ac clementia Principis.

Cap. III.

DE clementia uero, ac crudelitate etiam addubatur, an Principi pro principatus conseruatione clementia magis quam crudelitas conferat. Nonnulli crudelitatem prodesse magis asserunt, quam inuitis Princeps existimet a subditis. Nam licet principum quisque studere debeat, ut ab omnibus clemens habeatur, tamen nonnunquam clementia plurimum ipsi oberit, si ea abutetur. Crudelitas contra, si bene. Ut de Cæsare Borgia uidimus, qui crudelitate magis quam clementia in uniuersa Umbria tumultus sedauit, & ipsam ad obedientiam, ac fidem reduxit. Præterea ex clementia cades, rapina, opprobria, uiolationes, furta, & omnium malorum genera exoriuntur: ut in Neapolitano regno nuper uidimus, quæ non modo regni conseruationi obsunt, sed pietati, ac religioni. Ad hæc nouo Principi periculosa est clementia, necessaria autem crudelitas. Sunt enim principatus magnis periculis pleni, quibus cogitur Princeps truculentis uti iniuriis. Vnde Virgilius, Res dura & regni nouitas metalia cogunt Moliri, & late fines custode tueri. Profuit autem Cambyssi crudelitas, qui uictor non solum non hostibus pepercit, sed ne diis quidem, deorum uel sacerdotibus. Syllæ quoque utilis fuit. Nam ut secure dictatura potiretur, septem milia Romanorum uno die occidi iussit. Aliis uero placet magis clementia, cum uirtus sit, quæ in parcendo mediocritatem seruat. Hæc quoque non minus quam fortitudo plurimis ac maximis Imperatoribus profuit, ut Alexandro, Philippo, Xerxi, Cyro, aliisque plurimis. Viuo Cæsari Romanus populus templum commune cum dea Clementiæ condidit. Nam nullum (ut scribunt) mansueri, ac clementis officium unquam omisit. Sunt qui dicunt crudelitatem in paucos, clementiam in multos utendum esse. In paucos quidem crudelitate pro malorum terrore. Oderunt enim peccare mali formidine poenæ. Clementia uero in multos ad crudelitatis nomen euitandum. Est enim crudelitatis

nomen adeo infamum & odiosum ut inimicos, & amicos suspectos faciat. Quod uero ad prauorum terrorem in paucos Princeps crudelitate uti possit, persuadent morales philosophi, qui asserunt Principem punire posse aliquem sine culpa, modo ad sit punitionis causa. Fugit enim Princeps aliquando pro sui regni salute eum e regno, qui aduersus se nihil mali aut fecit, aut excogitauit, modo ad sit causa exilii, ut puta uel quia de gente suspecta, aut quia filius patris rebellis, aut ob aliud id genus. Vnde Græci ostracismo aduersus suspectos utebantur. Ego uero hæc, quæ isti dicunt, iure dicta esse arbitror, modo temporum ratio habeatur. Interdum enim Principi utile est, ut eius qui crudelis est, nomen uendicat. Interdum autem obest. Iterum subiecti ac personæ ratio habenda est. Princeps enim in aliquibus crudelitate utens, non nihil boni lucratur. In aliquibus uero mali multum. Rursus regionis ac locorum consideranda ratio est. Quippe cum quibusdam regionibus utilis pro pace inter eos firmanda sit crudelitas, aliis contra perniciosissima. Quare clementia atque crudelitas Principi utilis esse potest, modo prudentia ac recta ratione temperetur. Clementia enim multa, quæ ex nimia fiducia proficiscitur, Principem facit incautum atque contemptibilem. Crudelitas uero, quæ ex multa exoritur diffidentia, principem facit intolerabilem. Temperanda est igitur crudelitas, atque clementia, ita tamen ut mansuetudo semper præcellat. Hinc misericors & iustus dominus a sacris uiris deus dicitur: in quo animaduertendum misericordiam iustitiæ præponi.

An timeri, uel amari magis Princeps debeat. Cap. II.

EX his quæ dicta sunt, ea exoritur quaestio, timeri ne, an amari Principem melius sit. Respondent nonnulli esse regno melius ac longe tutius Principem timeri, quam amari. Hinc illud. Oderint, dum metuant. Si enim omnes boni atque grati essent, beneficiaque a Principe collata, semper cognita, amari tutius ac melius esset. Quia uero mali plures quam boni, proditores plures quam fideles, ingrati plures quam grati, mobiles plures quam stabiles, simulatores plures quam ueraces proprii magis quam regii lucrari cupidi, promittentes magis quam obseruantes, tutius auit esse timeri. Qui enim offendere parati sunt, eos minus suspiciunt.

D iii

qui amari magis quam timeri uolunt. Præterea ex obligationis uinculo amor proficitur, eorum beneficiorum, quæ subditi acceperunt, quod mali homines ex quauis leui causa collidunt. timor uero ex poenæ imaginatione, quæ nunquam te derelinquit. Sylla studuit ut utroque modo haberetur, ut puta pariter & amaretur, & timeretur. Unde in eius sepulchrum scriptum erat. Nemo me amicus beneficentia, nemo me inimicus in inferenda iniuria superauit. Amabatur ergo ab amicis ob crebram beneficiorum collationem. Timebatur ab inimicis, quia iniuriarum ultor maximus erat. Si autem fieri non potest, ut pariter Princeps & ametur, & timeatur, distinguendum esse arbitror Regem a tyranno. Nam tyranno fortasse timeri tutius est. Siquidem in tyrânide uinculum timoris firmitus est, quam amoris. Regi autem amari longe melius & honorabilius esse censemus. Nam erga Regem subditorum beniuolentia naturalis admodum est. Sunt enim amoris genera duo, necessarium scilicet, & uoluntarium. Bonum quidem ueluti deum necessitate quadam nobis naturali amamus. Iucunda uero uoluntario atque placito amore. Quia igitur Rex per se bonus est, fit ut necessitate quadam admodum nobis naturali eum amemus. Tyrannum autem non nisi uoluntate ac placito, uidelicet pro beneficiorum ratione diligamus.

Cur in Annibalis exercitu, licet ex diuersis hominum generibus esset congregatus, nulla seditio uisa fuit. in illo uero Scipionis plurime, licet ex hominibus eiusdem generis constaret.

Cap. V.

QUOD autem timeri utilius interdum sit quam amari, testes nobis Annibal, atque Scipio sunt. In Annibalis enim exercitu, licet ex pluribus hominum generibus constaret, nullam factam esse seditionem legimus. In exercitu uero Scipionis plurimas contigisse scribunt. Illud quidem quia Annibal timendus ac terribilis erat. Hoc uero quia Scipio militibus beniuolus, atque ab eisdem amatus. Nimia enim beniuolentia milites suos ad seditionem fecit audaces. Ausi enim fuerunt in Hispania ipsi non parere, immo quasi rebelles fieri. Unde Fabius Maximus in senatu corruptorem Romanæ militiæ Scipionem appellauit. Quem nonnulli uolentes excusare, esse nonnullos homines dixerunt, qui longe magis

non errare, quam aliorum errores corrigere ualeant. Quare cum amari in eorum uoluntate sit, qui amant, timeri uero in tyranni uoluntate constitutum, tyranni inuenti sunt, qui in eo quod suum est, non autem in eo quod alienum, sue dominationis fundamenta constituerint.

An Princeps timeri possit, & non odio haberi. Cap. VI.

Verum ex his non parua rursus quaestio exoritur, An Princeps timeri possit, non autem odio haberi. Prima quidem fronte hæc nullo pacto inter se stare posse uidentur, quod qui timeretur, odio haberi uideatur. Verum tamen non ita esse argumento nobis est deus, qui ab omnibus timeretur, a nullo autem odio haberi potest. Argumento etiam sunt & filii, qui patrem timent, etiam tamen odio non prosequuntur. Potest igitur aliquid pariter timeri, ac amari, ut deus, & pater. Potest etiam aliquid timeri, & non amari, ut fulmen. Potest etiam aliquid timeri, & odio haberi, ut hostis, quando potentia ac fortitudine est formidabilis. Denique aliquid timeri potest, pariter nec odio haberi, ut Princeps, qui absque clementia atque commiseratione iusta agit, qui subditis iniurias non infert, bona eorum non deprædatur, ac cuncta quæ facit, iure ac ratione facit. Hic enim non amatur, quia subditis beneficia, ex quorum collatione amoris uinculum emergit, non contulit. Odio etiam non habetur, quia nihil agit, quod sit odio dignum. Timetur autem, quia nullis delinquentibus parcit.

Unde coniurationes ortæ, & quæ timendæ, quæue parit faciendæ.

Cap. VII.

Post hæc de coniurationibus differendum, unde quidam ortæ, quæue pertimescendæ. Coniuratio igitur ex parte Principis, ex parte subditorum popularium, & ex parte animorum ortum habet. Ex parte Principis quidem, cum ipse imprudens ineptus, timidus, impotens, sine foederatis, atque beneuolis finitimis fuerit. Ex parte subditorum uero, eum ob iniurias, ob noua tributa, ob nouas leges, quibus erant insueti uiuere, atque ob scelera nefanda Principem summo odio prosequuntur. Ex parte emulorum quoniam principatus factionibus esse dilectus, ob quas et subditi essent diuisi. Maxime autem timenda coniuratio ea est, quæ ex his oibus ortum habet: ut ex populari odio, ex Principis flagitiis, ac impoten-

D iiii

ria, & ex emulorum inuasione. His enim tribus concurrentibus, semper coniuratio effectum habebit. Qui uero in Principem coniurauerit, nec populo fauente, nec potenti emulo inuadente, & Princeps ipse prudens, & potens fuerit, frustra coniurat, aut potius in sui quam in principis perniciem conspirabit, huius rei exemplum attulerunt Canenses in Bononia, qui cum ex coniuratione Annibalem Bentiuolum interemissent, mox ipsi omnes a populo, qui Annibalem summo amore prosequeretur, interempti sunt. Procedente uero tempore, Bononienses cum Principe carerent, Ioannem Bentiuolum Annibalis filium, qui puer clam Florentiae educabatur (credebatur enim fabri cuiusdam filius) perquisierunt, quem cum Annibalis interempti filium esse diuulgassent, mox plaudente populo, Bononiam perduxerunt, & illic omni diligentia educarunt, quousque Principatum regere potuisset, hoc autem factum non esset, nisi populus Annibalem patrem amore, ac beniuolentia prosecutus fuisset. Quare Principes pilifacere debent coniurationes populo ob beniuolentiam dissentiente, potissimum si potens, ac prudens sit, ac cum pluribus & quidem potentibus federibus iunctus. Princeps enim duo timere debet, populum ne coniuret, & externum hostem, ne inuadat. Delebitur enim coniuratio, primum quidem, si Princeps a populo erit amatus, ac ueneratus. Deinde uero si proprios milites habuerit, necnon & federibus iunctos, & amicos, ac socios.

Vnde ortum sit Gallorum concilium, quod uulgo parlamentum dicunt, & ad quid conferat. Cap. VIII.

AD tollendam igitur in Gallia inter nobiles & populares seditionem, quae ibi crebro fieri solebat, prope quod nobiles plebem opprimere studebant, plebei a nobilibus opprimi non patiebantur. Sapienter institutum fuit concilium, quod uulgo parlamentum dicunt, cui Rex tantam praebuit auctoritatem, ut ab eius concilii magistratibus, etiam ipse compelli ac iudicari possit, non enim decere uidebatur Regem in illorum differentiis iudicem esse, ne propter iudicia prolata ab utroque odio haberetur. Quae enim ad gratiam attinent, Regis sunt. Quae uero ad iustitiam, eorum qui ministrant, euitat igitur eo modo Gallorum Rex omnem prorsus & nobilium,

& plebæorum inuidiam ac maliuolentiam, Quam uideant se ad id iudicium compelli, Quo & Rex ipse compellatur. Nihil enim ad amandum Regem magis cogere uidetur (ut inquit Socrates) quam ea iustitia, quae Regi & populis, & nobilibus aequalitatem seruat.

Quam ob rem nonnulli Romanorum imperatores, cum recte, erga populum se gesserint uiolenta morte perierint. Cap. IX.

Magnam dubitationem afferunt nonnulli Imperatores, qui & ad populum, & ad patritios bene ac prudenter se habuerunt, & tamen male finierunt, hinc queritur unde hoc. Verum antequam ad eos nominatim descendamus, illud animaduersione dignum est, Principes, qui hodie sunt, duas habere difficultates, ex parte nobilium alteram, qui semper opprimere populum appetunt, ex parte populari alteram, qui non opprimi cupit. Romani uero, Imperatores, habuerunt tertiam, & quidem longe maiorem, quae ex parte militum erat, qui crudeliter, ac insolenter & nobiles, & plebem depraedari appetebant. Imperatores ergo, qui populos bene, iusteque regebant, qui eos a militibus opprimi insolenter non permittebant, odio a militibus habebantur, hinc aliquando in eos coniurabatur. Qui uero contra militibus ipsis haerebant, eorum scelera, ac rapinas permittentes, a populis odio habebantur, & inde populi in eos per sepe conspirabant. Hinc factum est, ut quibusdam uirtus, quibusdam uitium obfuerit. Pertinax enim grandaeuus octuagesimo die Imperii pratorianorum militum imperio & Iuliani scelere occisus est, qui tamen modestus, iustus, atque omni uirtute clarus erat. Simili modo & Alexander Seuerus, & gladio barbarico & Scurra, barbari manu belli tempore periit, qui tantum animi habuit, ut putaretur Diis immortalibus comparandus. Causa uero occidendi eius haec fuisse perhibetur, quod mater eius relicto bello Germanico in orientem, ad iactantiam sui rediret: atque ob hoc esset iratus exercitus. Commodus autem, & Caracalla: atque Maximinus truculentissimi, rapacissimi atque omni uitiorum genere scelestissimi fuere, quia tamen nefanda militum scelera tulerunt, omnes manu populorum male finierunt, Seuerus, autem, qui fuit

ferocissimus Leo, Vulpes autem astutissima in conspectu illi
eum admirabilis in conspectu uero, populorum terribilis ui-
debat. Res populorum, atque militum adeo composuit, & tan-
tis diuerticulis eos oppressos, atque occupatos tenuit, ut malum
omnino finem non sortiretur.

Quæ mortes Principum ineuitabiles, Quæ euitabi-
les.

Cap. X.

Post hæc de ineuitabili Principum morte pauca dicamus
quoniam innumeræ sunt. Sed ea potissimum Principi-
bus ineuitabilis est, quæ obstinatione unius fieri consue-
uit. Illa enim quæ ex Mutii Scauolæ deliberatione ordinata
erat, Etruscorum Regi ineuitabilis fuisset. Qui enim ut alte-
rum perimat, ipse mori non dubitat, hic ineuitabiliter Regem
interimet. Hoc pacto, P. Antonius a quodam Cepturione, cu-
lus fratrem ignominiosissima morte occidi iusserat, in medio
sui exercitus ineuitabiliter interimitur. Caueat ergo Princeps
alicui acriter officere, iniuriasque præter modum inferre, nam
sunt qui ut ulciscantur, non curant mori. Sicut memoria no-
strorum patrum Mediolanensium Principi Galeatio euenit,
hic enim cum quendam suum ciuem iniuriis affecisset, ab illo
tandem pertinaciter in ipso templo, dum sacra fierent, interi-
mitur. Mortes uero, quæ multorum coniuratione destinantur,
Principes facile euitare possunt, populo præsertim dissentiēte.

De iureiurando, atque seruanda fide.

Cap. XI.

Postea an seruanda a Principibus fides sit, iure dubitatio-
ne dignum est. Et primo quidem, quia Reges nonnul-
li iusiurandum infringentes, res magnas assecuti sunt,
ut Philippus Macedonum Rex, qui simulationibus, & menda-
ciis res magnas gessit. Annibal etiam & Amilchar, ceterique
Aphri fere omnes nunquam fidem seruauerunt, qui tamen ex-
celsa ediderunt facinora. Ptolemæus Ceraunus cum plures res
memoratu dignas egisset, raro iusiurandum seruauit. Propter
ea nonnulli historiarum scriptores duplicem contentionem
esse affirmant. Alteram, quæ uiribus & armis, alteram, quæ legi-
bus ac rationibus perficitur. Quæ uiribus ac armis agitur, bel-
luarum est. Quæ uero legibus, ac rationibus hominum. Asse-
runt igitur, si hæc secunda satis sufficiens fuerit, in ea permanē-
dum esse, nec ad illam alteram aliquo pacto transiendum. Sin

uero, non satis esse uidebitur, confugiendum esse ad primam
persuadent, nec in ipsa quæ legibus, ac rationibus constat, per-
standum. Prudentem enim esse principem dicunt, qui pro tem-
porum ratione, & homine, & bestia ut non ignorauerit. Bestia
quidem cum, leges, & fidem, atque iusiurandum omittit. Arma
uero, ac nim sequitur, hominem autem cum prædicta omnia ob-
seruauerit, quam rem profecto scriptores aduertentes, Achil-
lem & nonnullos alios uetustissimos Reges a Chirone cætauro
educatos esse scripserunt. Significare uolentes ut ego quidem
interpretor, Reges pro tempore, locorum ac personarum ratione
uti debere, utraque natura, humana quidem, cum uera dixerit, si
demque ac iusiurandum seruauerit. Ferina uero, cum regnandi cā
iusiurandum uiolare compelli. Compellitur autem quia non oēs,
eum quibus fœdus est, boni, ac iusti sunt. Nam si oēs boni, ac iu-
sti essent, non nisi humana natura utendum esset, uere, quia plu-
res eorum, cum quibus societas est, mali sunt, & infidi. Cogitur in-
terdum princeps iusiurandum et uiolare. Sed tunc non pa-
dubitatione dignum est, quoniam modo tyrannus Regium mu-
nus seruare iudicari poterit, quod est non mentiri, uera dicere, ius-
iurandum non uiolare, fidemque non infringere. Nam ut Apollonius
inquit, potius serui quam liberi hominis est mentiri. Apud Persas et
Herodotus scribit) non Regium, sed seruire erat mentiri. Præter
ea si in iusiurandi uiolatione tyrannus deprehendatur, quoniam pa-
cto amplius amicos, ac fœderatos sibi per fidem comparabit, sine quibus
regnum seruare uix potest. Tyrannus itaque regium munus ut di-
cut, seruare uideri poterit. Primo quidem simulatione, ut si se ue-
racem fidem, ac religionem seruaturus palam omnibus pollicebitur. Si eos
etiam punierit, quod fidem, ac iusiurandum spreuerint. Si insuper præ se fer-
ret ueritatis studiosum, iusti defensores, iniurias acerrimè ho-
stent, cum. n. hæc simulauerit, tyrannus, ut uerax a uulgo habetur, a
paucissimis simulator. Soli. n. sapientes eum simulare intelligunt, ce-
teri oēs id ignorabunt, possem tibi asserere quod Reges, & quod potēta-
tus, nostra & primum nostrorum memoria fœdera & ius uiolando magni
& iusti uulgo habiti sunt, sed honoris gratia prætermitto, uul-
gus. n. magis oculis quam mente, & magis sensu quam intellectu mouetur
at in sensu simulatio est, ueritas autem in mente, quare a multis
uerax censebitur, a paucissimis simulator. Deinde in omnibus
fidem seruare debet Tyrannus. In paucis iusiurandum uiola-
re. ut solum in his, quæ regnandi causa fuit, quæ pauca

admodum sunt. Quare uerax a pluribus habebitur. Insuper si iniuriam iurandi uiolatione tyrannus deprehenditur, nunquam eius rei causa deerit, aut testes sui mendacii non inuenient. Nullum enim mendacium (ut ait Plinius) tam imprudens est, quod teste careat. Romani igitur in omnibus iusiurandum, ac fide seruare iubebant. Nam iusiurandum affirmationem religionis esse asseriebant, quasi deo teste factam. Unde M. Atilius Regulus, qui primo bello punico a Carthaginiensibus captus fuit, Romam uenire ad senatum iussus, data fide, ut nisi redderetur in uia captiui, ipse Carthaginem rediret. Is Romam uenit, nec censuit esse Carthaginiensium reddi captiuos. Maluit tamen ad supplicium redire, quam iusiurandum fideque hosti datam infringere. In II. item Punico bello unus ex captiuis, quos Romam Annibal redimendorum sociorum gratia dimiserat, domum rediit. Quod ubi innotuit, senatus eum censuit comprehendendum esse, & custodibus publice datis ad Annibalem quoque ducendum, tanti fidem ac iusiurandum faciebant Romani. Morales philosophi iniustis bellis concedunt insidias Principibus committi posse, modo iusiurandum non uioletur. Sertorius autem temporibus difficillimis ad milites multa dissimulabat, ubi dissimulatio usus esse uidebatur. Caesar ipse (ut M. Cicero auctor est) si ius uiolandum esset, regnandi causa fuit, pauca admodum sunt, ideo tyrannus iniuriam iurandi uiolator exilisimabitur. Hac nisi a sapientibus, qui paucissimi sunt, deprehenduntur. Verum istud Caesaris dictum, tyrannicum illud M. Atilii Reguli factum, religiosum ac regium fuit.

Quae faciunt Principem egregium, ac aestimatione dignum.
Cap. XII.

QUONIAM nihil est quod populos magis Principum uoluntati subiiciat, quam auctoritas, ac admiratio. Deinceps quae res admirabilem & magni aestimandum Principem faciat, ponamus. Sunt enim quatuor, ut Aristoteles in Rhetoricorum libris edocet, Rerum gestarum gloria ac magnitudo, fidei certitudo ac stabilitas, populorum cura, atque rerum honestarum professio,

Principis facilitas, nostris quidem temporibus admirabilem gratiam facinora fecerunt, Ferdinandum Catholicum (de quo saepius locutus sum) Maternum Auum tuum, cuius res gestas si recensere uellem historias non disputationem componere me oporteret. Primo enim ex paruo magnus Rex Hispanorum factus est, & quia Principes sui Regni suspectos habebat, ut illorum animos occuparet, & ab insulibus & rebellionibus auerteret, Berhiam, quae a Maurorum Regibus tenebatur, inuasit. Deinde Hispaniarum tyrannos, atque geriones subtulit, predones, quibus tota Regio occupata erat, deleuit, impios expulit, nihilque quod religiosum uideretur, praetermisit. Ad hac Ludouicum Gallorum Regem Italia cedere coegit, & si apud Rauennam a Gallorum exercitu suorum ducum ignavia uincitur, non tamen turpiter, nec inuicta uictoria cessit, quae omnia ita cum gloriosum, atque admirabilem effecerunt, ut iure, ac merito diuinis illis ueteribus Regibus aequari possit. Gloriosum, ac admirabilem & auctoritate dignum etiam Principem facit, fidei stabilitas, ac certitudo, qua cum amicis amicitiam, & cum inimicis inimicitias, & cum federatis semper fedus seruat. Hic enim semper, atque ab omnibus in magna auctoritate habetur. Neutrum uero praestare formidolosorum hominum est, & (ut dicemus) plerumque damnosum. Egregium etiam, atque admirabilem Principem faciunt rerum honestarum ostentatio, & subditorum cura. Ostentatio quidem, nam Princeps, qui uirtutem, & uiros in quouis uirtutum genere probatos amare se ostendit, non parum admirationis affert, unde Dionysius iunior diffidebat se multos quidem alere liberalium artium doctores, non quod illos admiraretur, sed quia per illos alii admirationi esse uellet, nec iniuria quidem, Nam Princeps tali ingenio, talique natura ab omnibus censetur, quali praediti fuerint illi, quos assidua consuetudine, ac amicitia coniunctos habebit, unde Euripides tyrannos dicit fieri sapientes sapientum consuetudine, nostra etiam erat Laurentius Medices Florentinorum tyrannus ut se omnium uirtutum studiosum esse praeferebat uiros quauis uirtute claros, semper sibi contubernales, & quasi continuos affectas habuit. Praeterea cum his est religionis studium, nihil enim est, quod magis principem ueneratione dignum faciat, quam religionis observatio, hac enim Numam Pompilium, Herculem, Alexandrum, Aeneam, ceterosque, qui

religionis cultum locupletarunt, non solum omni laude dignos effecit, sed inter deos connumerauit antiquitas. Subditorum uero cura. Rex enim qui curat ut subditi mercaturas, opera, agriculturas, commercia, commeatus, nec non omnia, quæ uitæ necessaria sunt, secure agere possint, omnibus est ad mirabilis, ac auctoritate dignus. Nam cum natura hoc nobis præscribat (ut homo homini semper prosit) cura subditorum ad in euendam gratiam, beniuolentiamq; seruandam in Principe commodissima est. Scribit enim Varro Herculem sic cognominatum esse, quod hominum adiutor ac defensor esset. Admirabilem etiam & quarto Principem facit facilitas. Nihil, n. iucundius, ac admirabilius in populo esse potest, nihil amabilius, quam cum homines intelligunt aures eius, qui regnat, sibi patere, nec quærelis suis occlusas esse. Facetus quidam scurra interio andum dictitare solebat, malle se cecurienti, quam surdastro domino inseruire. Nam si ille minus cernit quæ facit, magis e re sua esse potest, quam si minus audit quæ dicit. Facilitas Philippi Macedonum Regis multarum ciuitatum animos conciliauit, adeo ut plures beniuolentia ac facilitate quam armis subegerit. Ferdinandum etiam primum Neapolitanum Regem admirabilem, ac maxima auctoritate præditum faciles ac benigni mores effecerunt. Nunquam defuit quin omnibus se & curatorem & patrem ostenderet. facilis omnibus, ac eodem uultu semper hilari, iucundus, modestus, ac comis adeo fuit, ut nulli aut uultu, aut uerbis unquam se durum atque asperum prebuerit. Facilis ergo Princeps esse debebit, sed non adeo ut in contemptum ueniat, animosque subditorum corrumpat. Antoninus quidem Commodus quod gladiatoris armis sapissime in ludo, deinceps & in amphiteatro publice cum gladiatoribus dimicasset, ab omnibus contemptui est habitus.

De neutram in partem Principis inclinatione. & an Achæi neutri esse debuerant. Cap. XIII.

CUm dictum sit Principem non neutrum, sed determinatum esse debere aut ad amicitiam, aut ad inimicitias, hinc ardua quaestio exoritur, Vtrum Romanis & Antiocho inuicem bellum gerentibus, atque hinc inde ad Achæos legatis missis, Achæi ipsi neutri an alteri partium inhaerere de-

buerint. Romanorum quidem legatus ita Achæis locutus esse dicitur. Quod autem isti dicunt non interponendos esse uos bello, nihil magis alienum a rebus uestris est. Sine gratia enim sine dignitate præda uictoris eritis. Quod quidem non absque ratione a Lilio positum uidetur. Quoniam autem Achæi quatuor partium potentiores sunt, aut aequipotentes, aut minus potentes. Siquidem minus potentes, & neutri inhaerebunt, recte Lilius inquit, præda uictoris eritis. Sin uero potentiores fuerint, nihilominus inhaerere debebunt. Nam undecumque parta uictoria, Achæi non sub iurisdictione ipsius uictoris, sed uictor potius sub ipsorum iurisdictione remanebit. Sin autem Achæi aequipotentes fuerint, utile ipsis erit, ut alteri earum partium inhaereant. Primo quidem quia uictorem adeo coniunctum habebunt, ut quouis casu insurgente, nunquam desciscere cogiter, nisi ingratus, atque natura prauus fuerit. Vnde & proverbium est: Qui indigentibus experita non præstat auxilia, eum quoque necessitati tempore ab aliis solere destitui. Quare Achæi alterutris auxilium præstare debent. Ab his, n. qui auxilium præstiterunt, nisi prorsus ingrati fuerint, auxilium, quod opus erit, inuenient. Deinde si non inhaerint, uictor, cui aequales erant, ex uictoria maior remanebit ac potentior. Quare indies Achæi fieri poterunt uictoris præda, illo uidelicet potentiori facto. Neutra igitur inclinatio periculosa est, ac plerumque fallax. Huius autem rei exemplo nobis sunt Veneti, qui superioribus annis parui admodum lucri causa neutros se præbentes, Ludouicum Mediolanensium Principem a Ludouico Gallorum Rege debellari permiserunt: qui non multo post uictoris præda fuerunt, uicti ab ipso Rege ad Abdiam. Quod si Solon neuter esse uoluit, non errauit: quoniam (ut Plutarchus inquit) omnia dixit, atque egit, quæ ad concordiam ferrent. Hoc enim pacto in neutram partem pendere aliquando profuit. Vnde Solon hanc ob rem communipugnantium consulto, & discordiarum transactor, & legumlator egregie declaratus est. Siquidem non pro bello, sed pro pace neutrum se præbuerat.

La neutralità non assicura dagli nemici e questa non conserva gli amici. Machiavel.

De Principe optimo. De mediocri, atq; poenitus
inutili. Cap. XIII.

Q Vis uero Princeps optimus, quisue bonus, ac mediocris, & quis omnino abiectus, atq; inutilis sit, exponamus. Princeps itaq; nullus est dicendus, qui consilii capax non sit, cum Principem agere sit prudentis. Princeps igitur qui per se omnia noscens, consilio pollet, nec in agendo aliorum consiliis eger, hic optimus atq; excellentissimus est, & natura Princeps. Dicebat enim Cyrus imperium nemini conuenire, qui quibus imperat, melior, ac prudentior non sit. Qui uero in agendo aliorum consiliis, ac monitis utens recte agit, hic mediocris & non parua laude dignus, discernere enim inter hoc & illud (ut Aristoteles inquit) prudentis est, at qui nec ipse uidet, nec per se consilio pollet, nec recta monenti credit, nec consilia discernit, hic omnino inutilis est, & natura seruus. Vnde Aristoteles, authore Hesiodo optimus ille quidem, qui per se omnia noscens. Praceptor suus ipse sibi meliora peregit. Ille bonus rursus monitus, qui recta sequetur. Qui non ipse uidet, nec credit recta monenti, hic nulla in parte utilis est. Prudentis uero principis potissimum signum erit, eorum hominum qualitas, qui consiliiarii appellantur. Si enim boni ac prudentes fuerint, Principem prudentem esse significant, qui eorum uirtutem bene nouerit, sin ignaui, ac rudes, ignauum, ac rudem esse Principem indicabunt.

De consiliis & consilariis.

Cap. XV.

N Vnde consiliis & consilariis dicamus, consilarios itaq; quos Rex a secretis habere debet, Primo prudentes esse oportet, & historiarum, ac rerum omnium peritos, nam consilarii primum opus est. Quae agenda sunt, consilio inquirere, ac uestigare. Secundum de his, quae recto consilio adiuuenta sunt, diligenter quid melius, quidue peius sit, diiudicare. Demum consultationem suam proferre. haec autem, nemo nisi prudens efficere potest, qui & historiarum, ac rerum fere omnium peritus sit. Deinde Principem summo amore persequi debent: nam (ut Aristoteles inquit) in Rhetoricorum libris, sapiens, nisi amauerit, rectum consilium dare non poterit.

terit. Consilarii beneuolentia erga Principem censetur, si omnia sua consilia in Principis & populi bonum dirigit. Qui enim in sui tantummodo bonum, hic & Principis & populi tyrannus est: nec in eo Princeps confidere debet. Quippe qui sui non Principis bonum curat, ac intendit. Demum uirtute ac sanctimonia clari esse debent. Consiliorum enim prauitas nonnunquam res Principum in discrimen adducit. Ob ipsorum enim prauitatem plerumque discordes sunt, ut in bene consulendo alter alterum excellere uideatur. Hanc ob causam prudens Princeps eis iniungere debet, ut nihil nisi uera dicant si contra opinionem Principis fuerint, ne propter discrimen falsa ac damnosa persuadeant. Enitaturq; Princeps aut eos consilarios a secretis habere, qui amici inter se sunt, aut curare ut amici fiant. Nam qui publica ac regia ministrant, amici & collegae esse debent. Vnde M. Aemilius Lepidus, & Fulcius Flaccus cum odio inter se graui diu consisterent, a populo censores facti, mox amici fuerunt, arbitantes se non posse publica bene agere cum odiis. Regi igitur consilarii sunt qui & sapientes, & Regis amici, & studiosi sunt a communi uirtute clari. Consilium uero Principis, quod laudari solet, est quod ex Principis prudentia oritur. Non enim bonum est ut prudentia Principis ex consilio proficiatur, sed (ut Chilon inquit) consilium ex prudentia Principis. Consilia enim quae ex prudenti principe sunt, firma, & ueluti leges sunt habendae. Quae uero ex prudentia consiliorum, periculosa sunt, & minime firma. Ad haec quae in consiliis deliberantur, prius bene discutienda sunt. Nam (ut Scipio Africanus dicebat) turpe est Regi ac uiro strenuo dicere, non putaram. Nihil enim a Rege agi oportet, quod non prius certo consilio & definito excogitatum sit. Vegetius inquit, Cum primum Imperator errat, statim errorem sequitur poena, & nullus datus emendandi locus. Praterea est necessarium ut quae in consiliis decreta sunt, eousq; secrete teneantur, quousq; executioni mandentur. Nam si damnosa hostibus fuerint, ipsis ignorantibus erunt pollentiora. Sin autem nostris gentibus utilia, magis placebunt. Quae enim delectant, improuisa magis placent. Praterea si antequam executioni mandata sint, manifestarentur, fieret, ut hodie unum, cras aliud deliberaretur. Forfitan enim Principis mens mutaretur, aliis aduersantibus, & non ita

ut deliberatum est, sentientibus. Regium enim est primo consulere, deinde bene ac sapienter deliberare, demum deliberata immutabiliter executioni mandare. Mutabilitas enim in deliberationibus (ut inquit Socrates) arguit & consiliarium & Principis imprudentiam atque ignauiam. Vnde & prouerbiū est, Res nostras uiris instabilibus minime committendas esse. Et si diceres, ponamus Regem adhibita optima diligentia in consiliis etiam male deliberasse, nunquid si eius deliberatio executioni mandata esset, cognito errore eam reuocare debeat? Sentiant nonnulli Reges errare non posse, adhibita omni diligentia in consulendo. Sed quod isti asserunt, non est respondere. Supponimus enim adhibitam esse omnem diligentiam, sed eos errasse. Propterea alii dixerunt Regem eam reuocare debere. quippe cum humanum sit peccare, stulti uero in peccando perseuerare. Sed si ita esset, tunc de regia auctoritate multum diminueretur. Quoniam (ut dictum est) in deliberando mutabilitas Principis imprudentiam atque ignauiam arguit. Quod si nobilis quispiam uir iniuriam alicui fecerit, ac ne suam nobilitatem obscurare uideatur, ei, quem iniuria affecit, satisfacere refugit: & hoc nullam aliam ob causam, nisi quia mutabilitatem illam existimat suae nobilitati derogare, quanto minus Rex ea, quae semel executioni mandata sunt, reuocare debeat? Quapropter alii dixerunt deliberationes regias postquam executioni mandantur, siue iustae, siue iniustae sint, nullatenus reuocandas. Nam Reges quoad possunt, suam auctoritatem & reuerentiam tueri ac seruare debent. Alii arbitrati sunt eiusmodi deliberationes, quanquam executioni mandatae sunt, a Regibus reuocandas esse, non quidem per suasionem alicuius eorum, apud quos auctoritas ualere uidetur, sed aliquanto tempore interposito noua quaedam emergentia simulare Reges debent, & propter illa ostendere se deliberationes mutasse. Nunquam enim desunt modi, quibus auctoritate seruata, illas mutare possint. Ego uero eas deliberationes quae executioni mandatae sunt, non reuocare, nec per suasionem alicuius eorum, apud quos auctoritas regia ualere debet, nec alterius cuiusuis hominis magnanimum, atque regium puto. Reuocare uero illas, si iniustae atque iniquae sint, pium atque religiosum. Ex hisce patet quam prauus sit hodie nostrorum Principum error, qui non his, aut philosophis, aut iurecon-

sultis consiliariis utuntur, qui prudentia, & uirtute, & beniuolentia elati sunt, sed plerumque his, qui & prauis, & rerum omnium imperiti, & non Regis, sed suorum commodorum amici sunt. Si enim prauis homines sint, boni consiliarii esse non possunt. Nam (ut omittamus) quod natura auari, & (ut Graeci poetae dicunt) Dorophagi, hoc est munerum comestores (Habent enim ut Dio genes facete dicebat, cereum nasum, ut quacunque ex parte munus olfecerint, illo nares uerrant) sunt canino studio (ut Columella inquit) contra innocentes pro nocentibus lucra causa allatrantes. Vnde Philippus Alexandrum monuit ne fidos putet, quos pecunia conciliat. Praeterea si historiae indocti sint, qui nihil toto uitae curriculo legerint praeter Bartoli & Baldi & aliorum similium commentaria, in quibus his omnia contineri stulte existiment, sunt imprudentes, atque omnium prorsus rerum imperiti. Demum mali homines, qui non regum ac subditorum bonum sed proprium suum commodum in hiant, regii consiliarii esse non possunt, Quoniam quicquid agunt, lucra causa agunt. Non ergo prauis hominibus, sed bonis legum magistris, aut philosophis, aut iureconsultis Reges utantur, qui & prudentes, & rerum omnium periti sint, & qui se & subditos amet. Hi quidem sunt, quos a secretis habere, in quibus confidere, & quibus regiam suam maiestatem committere debet.

Quomodo Adulatores fugiendi, quo pacto permittendi
sint. Cap. XVI.

Magna quaestio semper fuit, an adulatores permittendi, an omnino fugiendi sint. Ex uno uidentur necessarii. Nam si omnes in conspectu Principis ea dicere uellent, quae ipsi sentiunt, etiam si contra Principis ordinem fuerint, de Principis auctoritate multum diminuerent. Sin autem omnes adulatores essent, qui Principi assentarentur, cum Principibus sua multum placeant, nunquam se errare discernere possent. Propterea (ut Quintus Curtius inquit) Adulatores Principum frequentius opes quam hostes euerunt. Adulator quidem cum coruo tum nominis, tum & facti similitudinem habet. Nam ueluti coruus mortui hominis oculos deuorat, sic & adulator uiuentis hominis mentem obcecat. Hinc illud Demosthenis, Melius est incidere in coruos quam in adulatores. Illi enim mortuorum

eadauera: hi uero uiuentium animas deuorant. Nam uel commendat adulator nonnunquam repræhensione quæ digna sunt, uel repræhendit plerumque quæ omni laude sunt maiora: ut semper profecto in eius ore sit aut prauorum laus, aut bonorum contemptus. quippe cum ea sola spectet quæ Principibus placeant, corporum uinbras imitatus, singuliseorum dictis obsequens & arridens. Ex his igitur quæ superius dicta sunt, patet, an adulatores permittendi sint. In consiliis enim quæ a secretis fiunt, a Principe nullo pacto adulatores, qui assententur, permittendi sunt. Vnde Agesilaus Lacedæmoniorum Rex adulatores non secus insectandos esse dicebat potissimum in consiliis, quæ propriæ uitæ insidiatores. Lyfimachus Rex nullam aliam ob causam Philippidem Atheniensem Comicum poetam summa beneuolentia complexus est, nisi quia in opinionibus Regis, quæ illi proponebantur, ab adulatione semper plurimum aberat. Darius Timogaram, qui in omnibus consiliis ei indulserat, decreto publico morte multauit. Post autem eam deliberationem, quam ex consilio Princeps elegerit, nullum in suam præsentiam nisi adulatorem permittat. Nam deliberatio firma & stabilis esse debet. Deliberationes enim Principum ut leges habendæ sunt. Eos autem, qui eius opinioni, quæ post consilium apparuit, aduersantur tanquam hostes habeat. Hi enim sunt, qui de Principis maiestate detrahunt. Vnde Princeps, qui propriam auctoritatem seruare uoluerit, nullum consulere permittat nisi ipse quæsierit. Consilium enim non quando alii afferunt, sed quando ipse uoluerit (ut inquit Encritus) accipiendum est. nec contra Principi quis consilium afferre debet, nisi ipse quærat. Vnde Aristoteles Callisthemem monuit, ut cum Alexandro aut quæ rarissime aut quæ iucundissime loqueretur, consiliumque cum ille non quæreret, non afferret. Præterea adulatores qui deliberationes Principum laudant, illis non paruam præbent auctoritatem. Persuadent enim ut subditi credant. Quare post deliberationem adulatores permittendi, in consiliis autem ut hostes fugiendi.

De splendore Principum.

Cap. XVII.

Sed an Principi splendor luxus ac regis pompa conueniat, non parua questio est. Verum dicamus splendorem Principibus

eipibus bene conuenire, non autem luxuriam. Est enim splendor (ut Aristoteles inquit) cibi, uestitus, famulorum, equorum domesticarumque rerum omnium, quæ ad uitæ usum esse solent, rationabilis mediocritas. Defectus, qui in his est, modicitas & sordes dicitur. Hunc defectum tanquam extremum detestantur philosophi. Excessus uero, quo quis in his magis quam dignum fit, facit, aut plus quam facultates ualeant, excedit, luxuria dicitur. Nimia enim aut cibi, aut uestitus, aut aliarum rerum, quæ ad uitæ usum spectant, profusio luxuria a Marco Tullio uocatur. At pompa fusior quam luxuria res est. Nam & nuptiarum, & sacrorum, & funerum pompa est. Sunt res huiusmodi & Principi & regno dannosissimæ. Regno quidem, nam (ut Liuius inquit) luxuria & auaritia duæ pestes sunt, quæ urbes & imperia omnia euertunt, ubi luxuriam non ad uenereas, sed ad prodigalitatem ac luxum retulit. Principi uero primo quidem quia (ut Lycurgus inquit) pompa & luxus auctoritatem Principis & fidem necat, quippe cum per luxum diuitiæ & mores, quibus fides constat, destruantur. Hinc Solonis lex apud Athenienses erat, pompam omnem, omnemque luxuriam comprimendam esse. Deinde ex nimia uestium luxuria nimioque in cæteris, quæ sunt ad uitæ usum, luxu magni Imperatores in sceleratissimam tyrannidem compulsi fuerunt. Nero, qui Romanorum imperium & deformauit, & minuit, inuictam luxuriam sumptuumque profusione, ut qui exemplo Cæii Caligulæ in calidis & frigidis se lauaret unguentis, ac rebus aureis piscaretur, in sæuissimam tyrannidem se conuertit. A quoque Vitellius cum Neroni similis esse uellet, tandem ob tyrannidem, in quam ob sumptuum exuperantiam deuenerat, a Vespasiani ducibus occiditur. Commodus cum ob luxuriæ profusionem in tyrannidem compelleretur, nihilque simile diuini sui patris Antonini haberet, strangulatus occubuit. Quare (ut ait Socrates) Principes non polichros ac uenustos, sed fortes ac prudentes esse oportet. Apud Aesopum aues Regem sibi creare destinantes, Pavo orabat ut se ob uestium & pennarum luxum ac pulchritudinem eligerent. Eligentibus eum omnibus, Monedula oratione suscepta inquit, Si te regnante Aquila nos hostiliter inuasit, quomodo nobis opem feret? Per quæ affabulatus est Aesopus Principes non propter pulchritudinem atque luxum, sed ob fortitudinem ac prudentiam eligendos esse.

PROOEMIUM

SVnt qui Principes infelices esse probant, eorum omnino uitam infelicem asserentes, quod ambitiosa, anxiosa, turbulenta, maximis cruciatibus, calamitatibusque, ac malis facinoribus obnoxia, expositaque sit. nec iniuria quidem. Nam in Principibus nihil purum, nihil syncerum, nihil castum, nihil denique absolutum reperies. Inuenies enim quosdam humanos sed libidinosos, alios prudentes, sed crudeles, hos iustos, sed avaritiae deditos, nonnullos magnificos, sed raptores, quosdam liberales, sed ira feruidos, & impotentes. Quare ita in eis infesta sunt omnia, ut longo intervallo uirtutes a uitio superentur. nec id ab ratione est. Nam si priuatorum, quibus minima quaedam licent, qui legibus coercentur, maxima pars uitiorum mole urgetur. Quid in tanta Principum licetia, quibus libido lex est, putas contingere? Si enim Hesiodi sententia (difficile est bonum esse) uera est in priuatis, longe magis in Principibus, quos plura uitiorum irritamenta ab exercitio uirtutum auertunt. Et si in aliquibus aliquis uirtutis splendor legitur, scriptorum nonnullorum assentatio, qui adulationis pramiam a Principibus expectabant, ex parua uirtutis scintilla maximum incendium excitauit, uerbis amplificando, quod re exiguum erat. Habent praeterea Principes ea, quibus facile deteriores fiant, primum peccandi licentiam, deinde rerum copiam, amicos improbos, satellites detestabiles, non in istos avarissimos, aulicos, solidos atque inconsultos, quibus non modo non ali esse facile possunt, uerum etiam quasi compelluntur. Saturnum quem Aegyptii ad imperium assumendum cogeant, locutum esse memorant, Nescitis amici quid mali sit imperare? gladii pendentes ceruicibus imminet, hasta undique undique spicula, ipsi custodestimentur, ipsi comites formidantur: & quod maximum est, omnis aetas in imperio reprehenditur. Antoninus Pius, quem per omnem uitam philosophantem

Inter omnes, qui unquam imperarunt, palmam tollisse uirtutis historiae narrant, uita sanctimonia omnes excelluit, ab Hadriano tamen ad imperium adoptatus, magis doluisse, quam laetatus esse traditur. Iustusque ex priuatis hortus in domum Principis migrare, inuitus accessit. Et cum ab eo domestici quaererent cur tam moestus in tantam adoptionem transiret, respondit se imperii pondus atque saeuitiam uereri. Diocletianus cum post depositum imperium in priuata uilla agro colendo intentus degeret, rogatus a Licinio ut ad imperium rediret: Praepouens horti, quem plantarat, dulcem ac iucundam curam imperio, illud recusauit, & osteso horto dixit quod dulcia & iucunda ea uita esset, quae uero anxiosa & infelix imperio constituta. Sylla deposita dictatura, quam tot laboribus, totque sceleribus, ac proborum uirorum caedibus adeptus fuit, uitam priuata imperio praetulit. Quare infelices esse Principes probatur, quod & sapientes uiri, & ii, qui & ipsi summi & boni Principes fuerunt, imperium contempserint. Ego uero sicut cibi, potus uenereorumque appetitum cum e natura ipsa prodeat, non alium non appellarem. Ita nec imperandi cupiditatem, quae (ut Cicero tradit) nobis natura in fita est. Animus enim bene a natura institutus, & sub esse refugit, & praesse cupit. Indidit, nam nobis siue deus, siue parens natura laudis ac gloriae desiderium, quam potissimum praestantia & imperiis consequi uidemus, quibus eminentia quaedam ac animi excellentia indicatur. Cernis duce natura gestire animum nostrum ac lactari, cum reliquos etiam bonae artium studiosos certant in antecellit. Etenim gloria quadam extollitur, si prudentia, consilio, doctrina, uel arte egregia ceteris praestamus. Quia igitur in singulis rebus in fita nobis est supererminentia appetitio, atque imperandi cupiditas, haec infelix censenda non est. quippe cum quae natura nobis insunt, omni culpa ac reprehensione uacent. Quare quemadmodum cibi, potus, ac uenereorum usus, si ad uoluptatem referatur, crimine non caret. Ita si quis principatu praeter rationem abutatur, uituperabitur. Fit enim qui Rex est, si tyrannice suum regnum administrat, tyrannus ueluti. Contra tyrannus fit Rex, si tyrannicam gubernationem in reipiam permutauerit. Idcirco non potius qui abutendo principatum, ad uitia torquent, crimen ac delictum ascribendum est. Quid enim utilius, quid optabilius tribuit

nobis deus, quid ad uirtutis studia propensius, quam eam facultatem potestatemque, qua liberales esse, benefici, magnifici, qua multorum comoda procurare, & tum in homines, tum in ipsos deos pietatem exercere ualeamus? Hac datur oppressos protegere, affligos erigere, subministrare egenis, amicis opem ferre, premia tribuere uirtuti, & demum omnibus mortalibus prodesse: quod diuinum esse solum putauit antiquitas. Quamobrem felices nasci Principes pro maiore parte putat in Rhetoricorum libris Aristoteles, si modo suam felicitatem nouerint, nec eam in malum peruerterint. Iusti quidem exoriuntur, sed si iniuste regnauerint, iniusti fiunt. Nascuntur insuper liberales, sed si bona subditorum erogauerint, fiunt illiberales. Insuper & temperati, sed si crudelitatis scelera exereuerint, intemperantes euadunt. Et uniuersaliter Principes omnes suapte natura nascuntur boni, sed mali fiunt, si, quæ regni sunt, male ministrauerint. Vnde Augustus, Vespasianus, Titus, Antoninus Pius, Traianus, M. Aurelius, Alexander, Severus bene a natura instituti, quia imperium honeste ac feliciter exerceuerunt, optimi ac felicissimi Principes habiti sunt. Quia igitur nihil est quod Principes magis felices reddat, quam si honeste regnauerint (Nam cæteras felicitatis partes quasi natura duce assequuntur) ideo de honesto regnandi genere differendum, nec de omni, sed de eo tantum, in quo uidelicet unus tantum modo præest. De republica enim alibi fortasse dicemus.

Triplex Regnandi genus est.

Cap. I.

DE honesto igitur Regnandi genere differetes, primo quot regnandi genera sint, distinguamus. Sic. n. quod honestum regnandi genus sit, apparebit. Est igitur regnandi genus triplex, unum quidem per successionem, alterum per electionem, tertium per tyrannidem. Tyrannicum quidem regnandi genus omne illud est, quod non per successionem, nec per electionem procedit, sed per omnem quæuis alium modum ex his, quos in primo libro enumerauimus, per fortunam, scelera, arma, uim, dolum, seditionem, factionem, ac ciuium fauorem. Verum cum electio duplex sit, altera legitima, altera illegitima, tunc honestum regnandi genus per electionem

electionem est, quum & præcedit legitima electio, & sequitur optima subditorum gubernatio, & eorum, quæ regni sunt, optima administratio. Honestum uero regnandi genus per successionem est, quum & successionem præcellit optima educatio, & sequitur optima subditorum gubernatio, atque eorum, quæ regni sunt, optima dispositio. Quare quæ sit optima circa subditos gubernatio, & eorum, quæ regni sunt, optima administratio. Deinde quæ legitima electio. Postremo quæ optima educatio sit, uideamus.

Quæ optima circa subditos gubernatio, quæque eorum, quæ regni sunt, optima administratio. Cap. II.

Optima igitur gubernatio, ac eorum, quæ regni sunt, optima administratio est, quæ sit per sapientiam, temperantiam, iustitiam, atque fortitudinem. Per sapientiam quidem, cum qui subditos gubernat, ac res regni administrat, secundum deum gubernat, ac ministrat. Secundum deum uero gubernare, ac res regni administrare est (ut Plato inquit) diuina cognoscere, & res regni ac subditorum pertractare, ut ipsi Principes ad diuina dirigantur. Sic enim Reges sapienter subditos gubernabunt, resque regni optime administrabunt, si hæc humana ducant ad diuina. Per temperantiam uero, cum ea ratione Rex subditos gubernauerit, ac res regni administrauerit, ut nulla cupidine (ut Plato inquit) superetur, ac eius exemplo cunctos ciues emendatiores reddat. Vnde Socrates, Ne putes alios compositis & moderatis moribus uitam ducere oportere, Reges autem licentiosis & in compositis: sed tuam temperantiam & moderationem aliis exemplum statue, utpote qui sciant perinde ciuitatis mores esse ac Regum. Proinde quid magis eilet contra maiestatem, quam qui aliis imperet, suis uoluptatibus nequeat imperare? Isocrates ad Nicoclem Cyprium Regem, Tibi ipsi impera non minus quam aliis, Eamque uirtutem Rege dignissimam existimes, si uoluptati nulli inseruiueris: uerum cupiditatibus omnibus magis quam ciuibus imperaueris. Hoc pacto est subditos gubernare, ac res regni per temperantiam administrare. Per iustitiam uero, cum Rex (ut inquit Plato) per omnem uitam

uerax est, neminem sedit, unicuique quod suum est, tribuit, nullum facit, quod sibi ipsi noluerit, nihilque præter legem in subditos fieri permittit, nec ipse facit. Per fortitudinem denique, impavide ac intrepide bona agat, mala vitet: per eandem subditos, si oportet (ut inquit Aristoteles) secundum leges vivere compellat. Vnde tertio Politicorum libro inquit, Principem oportere esse potentem, ac fortem, ut non solum pravis hominibus resistere, sed eos & fugare, & penitus delere possit.

Quæ sit legitima Regis electio.

Cap. III.

Legitima vero Regis electio (ut Aristoteles Politicorum tertio describit) est, quæ libera est. Non enim quæ vel aut corruptione, aut largitione empta est, legitima nuncupari debet. Insuper & quæ ab his oritur, in quibus auctoritas est eligendi. Si enim ab his electio fieret, in quibus auctoritas eligendi non esset, uana, ac omnino illegitima est habenda. Demum legitima dicitur, cum ex omnibus aliis qui eligendi sunt, is eligitur, qui aut est, aut uidetur cæteris sapientior, temperatior, iustior, ac fortior. Cum enim electio consilium, rationem, & deliberationem supponat. Quæ tria (ut inquit philosophus) non sunt nisi eius, quod est, aut uidetur melius. Euenit ut electio legitima tunc sit, cum qui eligitur, secundum uirtutem sit, aut uideatur melior. Dico ut sit, aut uideatur melior, quia electio non semper eius est, quod reuera bonum est, sed eius, quod apparet bonum. Hæc pauca de legitima electione. Nam plura essent dicenda, quæ sacris uiris, ac iure consultis relinquimus.

Quid optima educatio sit.

Cap. IIII.

Optima denique Regis educatio a Socrate apud Platonem in Alcibiade primo sub exemplo educationis Regum Perarum perpulchre describitur. Inquit enim Socrates, Nunquid audisti quanta sit Lacedæmoniorum Regum dignitas? quorum uxores publice obseruantur ab Ephoris, hoc est præfectis, ut quoad fieri potest, Rex non ab

alio latenter quam Heraclidarum genere oritur. Persarum uero Rex adeo excellit, ut nemo suspicetur Regem ex alio quam ex ipso genitum esse. Quam ob rem Regis uxor non alio quam metu custoditur. Postquam uero natus est, primogenitus qui uocetur in Regno, ante omnia eum diem omnes homines, qui sub Regno sunt, celebrant, atque ita in posterum quot annis natalem Regis sacris, ac festis, omnis Asia colit. Demum nutritur puer, non a quauis nutrice, uerum ab eunuchis, qui reliquorum circa Regem optimi uideantur, quibus & alia, quæ spectant ad curam pueri demandantur, ac præcipue ut natum pulcherrimum reddant, componentes membra eius, atque dirigentes, atque hæc facientes magno in honore habentur, cum autem pueri septimum ætatis annum impleuerint, ad equestris artis magistros proficiscuntur. Deinde uenationibus exercentur, anno uero quatuordecimo puerum suscipiunt, quos prædagogos Regios appellant. Sunt ii profecto electi ex omnibus Persis ætate sua præcipui, quatuor, quorum primus Sapientissimus magicam Zoroastri Hormazi filii docet, est autem illa Deorum cultus, atque idem tradit Regia instituta. Secundus iustissimus admonet, ut in omni uita sit uerax. Tertius temperatissimus ne ulla cupidine superetur, ut liber uiuere consuecat ac reuera Rex imperans primum iis, quæ in se sunt, nec ulli seruiens. Quartus fortissimum impavidum illum, & intrepidum reddit nequando quidpiam metuens seruus fiat. Hæc Socrates de optima educatione, quam uero abiectam, quam ridiculam ac leues sint hodie Regum educationes, ex hisce patet. Quare nemo mirari debet, si Reges hodie sceleratissimi sint. Nam licet (ut Aristoteles inquit) in Rhetoricorum libris uerisimile sit probum ex probis esse, non tamen ita plerumque euenire adest, nisi bene educatus sit, attendere ergo debent Reges non minus ad propriorum filiorum educationem, quam agricola ad herbarum, atque stirpium culturam, sicut enim herbae ac stirpes bonæ euadere non possent, nisi bene ab agricolis excoltae fuerint, sic nec filii Regum, uiri probi euadere, nisi ab optimis paedagogis optime educati fuerint, non enim (ut Aristoteles inquit) ad uirtutem capessendam satis est genus, aut generis semen, sed necessarium est ut is qui ex optimo semine nascitur, optime educatus sit, atque in uirtutum actionibus assuescat. Hæc tamen de optima educatione. Patet igitur honestum regnare.

et genus tunc esse, quando & subdit, & res Regni, per sapientiam, temperantiam, iustitiam, ac fortitudinem gubernatur: modo per legitimam electionem, aut per optimam successionem Rex ueniat.

Exitus Tyrannorum.

Cap. V.

Nunc qualis sit Tyrannorum exitus exponamus. Tyrannorum itaque exitus hic est. Primo ut conscientia scelerum semper crucientur, qua, ut Seneca ait, nullum est grauius supplicium, postea ut a bonis uiris semper odio habeantur. Hac ratione Diomedem Thracie, ac Busyrim Aegypti Tyrannos Hercules persecutus fuit, Melanchrum Pittheus Mtileneus, Nearchum Mysium Zeno Eleates, Nicodem Aratus, ac ceteri ceteros. Deinde ut semper in metu sint. Dionysius enim Syracusanus filias, quas tonsilliculas effecerat, cum adoleuissent, pertimuit, & candentibus iuglandium putaminibus, barbam sibi & capillum exurebat, ne collum, aut guttur tonfiori committeret, & allocuturus populum, cum singulos quoque formidaret, ex altaturre concionabatur. Postmodum ut carnifices semper sint, unde Ptolemus Philadelphus dicere solebat, cum multa alia incommoda tyrannus habeat, tum maxime quod utilitatis causa, in fontes impune interficere compellatur. Antisthenes dicebat carnifices humaniores esse tyrannis, quoniam a carnificibus nocentes, a tyrannis uero innocentibus necarentur. Deinceps ut e Regnis exulent. Romani enim e quibus uirtutum omnium exempla sumenda sunt, incredibili studio, summaque impensa ciuitates, atque provincias a tyrannis liberarunt, Titus Flaminius Nabim tyrannum deleuit, & non multo post Philippum tyrannum etiam illustri pugna apud Cynocephalas Scoluse locum superauit. Titus Quintius Consul Rege Philippo profligato liberauit Corinthios, Locros, Phocenses, Euboicos, Acheos, & alios quamplurimos. Ad hec, ut & impune occidantur, Iuuenalis, ad generum Ceteris sine cede, & uulnere pauci Descendunt Reges, & sicca morte tyranni. Vnde Alexander Phereus, cum ob tyrannidem omnes haberet suspectos, eadem ab uxore ob metum pellicis interfectus.

interfectus, ac eius cadaver a ciuibus tractum, ac laceratum est. Polycrates Samiorum tyrannus, cum nihil unquam aduersi sibi contingeret, tandem in montis uertice crucifixus est, postremo ut in internas Acherontis poenas tradantur, unde Plato in Gorgia tyranni autem iniusti, ac impii, apud inferos detrusi sunt, ubi Acherontis poene parantur, hic est igitur exitus tyrannorum.

Honesti Regis finis.

Cap. ultimum.

Honesti uero Regis finis, primo est uirtus, haec (ut Aristoteles inquit) est omnium honestarum actionum finis, hac homo homini praestat, per hac antiquitas Reges heroes fecit, ac ipsos inter Deos annumerauit. Quoniam nihil aliud existimabat esse Deum, quam prodesse mortalibus, nec iniuria quidem, nam (ut ait Strabo) mortales tunc maxime Deos imitantur, cum benefici sunt. Deinde est perennis gloria, atque honestus honor, quem nullo unquam tempore aboleri posse Homerus sentit. Gloriam enim esse expetendam plures Philosophorum sentiunt, ueluti, Quae uirtutis laborum, periculorum merces quaedam esse uideatur. Hinc Aristoteles Principem cui non satis est praemii honor, & gloria tyrannum fieri asserit. Isocrates ad Nicoclem Cypriorum Regem pluris faciendum est bonam gloriam inquit quam diuitias filiis relinquere, haec enim mortales, illa immortalis & diuitiarum gloria acquiri possunt, gloria autem diuitiis non acquiritur, ac haec etiam a malis, gloria uero a uirtute praeditis solum possidetur. Postea est recte factorum conscientia ac memoria, hanc sapienti uiro sat esse plures Philosophi putauerunt, qui gloriam non esse expetendam asseruerunt. Huc spectat illa Bruti sententia, qui ad Ciceronem scribens, quid enim igitur est melius, quam conscientia recte factorum, & libertate contentum negligere humana, quam enim maius, aut honestius praemium, quam gloriam a mortalibus maiorem ferre possumus, quam scire nos recte egisse, quae laurea, quis triumphus clarior esse potest, nec profecto maledicum, nec obrestatorem formidat, qui suae uirtutis est conscius. Demetrius Phalereus cum audisset statuas, quae sibi ab Atheniensibus erectae fuerant, ob inuidiam disiectas esse, ridens inquit, statuas quidem inuidi euertere potuerunt, uirtutes autem, & praecleara gesta, quarum praemio imagines ille extiterat, nequa

quam abolere poterūt. Præclara quippe uox, & magno, atq;
erudito uiro digna. Declarauit enim uera præmia meritorum
conscientia præberi. Quæ nec inuidia petundi, nec li- cio, aut
uentris illuuiæ inquinari potest. Demum præmium uoluntatis
quod honesto Regi paratur, a Deo est. Deus enim opum
non satis premii esse putans, quicquid in terris mortalibus tra-
di potest. Hos Reges, qui pietatem, iustitiam, ceterasq; uirtutes
coluerunt & ciuitates & populos, gentes, nationes optimæ gu-
bernarunt sempiterni æui participes reddit, ut æterna cum nu-
minibus uita fruatur.

Finis Sueſſæ die. iiii. Octobris. M.D. XXII.

A B C D E Omnes quaterni, præter E Quinternum.

Neapoli in ædibus Dominiæ Catherinæ de Siluestro
Anno a Natiuitate Domini. M.D. XXIII.
Die. XXVI. Martii.
Carolo. VI. Romanorum Rege Imperante.

Librorum Index.

De modis quibus priuati hoies regna acqſierūt. Lib. primus.
De armis, militibus, ac modis quibus ab hostium inuafione ip-
ſa tutati ſunt. Liber Secundus.
De legibus, aſtutiis, uerſutiis, quibus a ſubditorum inſultibus,
defectionibus, rebellionibusq; eadē præſeruantur. Liber. iiii.
De cõibus diſputatiõibus, quæ his utriſq; utiles ſūt. Liber. iiii.
De honeſto Regnandi genere. Liber. V.

Index Capitum Primi Libri.

Quot dominationum genera ſint. Cap. primũ
Vñ Monarchiæ ortæ, & quot modis ad eas deueniũt ſit. Cap. ii.
De his qui fortuna ad Principatum deueniũt. Cap. iiii.
De his qui per uirtutem ad Regnum deueniunt. Cap. v.
De his qui per ſcelera ad Principatum deueniunt. Cap. vi.
De his qui per arma ad Regnum peruenerunt. Cap. vii.
De his qui per dolum tyranni euaserunt. Cap. viii.
De his qui factione ad regnum peruenerunt. Cap. ix.
De his qui ſeditione ad principatum elati ſunt. Cap. x.
De his qui fauore ciuium ad Regnum peruenerunt. Cap. xi.
De his qui electione ad regnum peruenerunt. Cap. xii.
De his qui ſucceſſione Reges facti ſunt. Cap. xiii.

Index Capitum Secundi Libri.

Proœmium.
Modi, quibus regna diu poſſident, generati h̄ exponũt. Cap. i.
Quot ſint militum, atq; equitum genera, quibus pro regno
deſenſione, atq; custodia utuntur Reges. Cap. ii.
Mercenarios milites pro regnorum deſenſione, atq; inuafio-
ne eſſe minus utiles, q̄ ſint proprii. Cap. iii.
De Florentinis, & Venetis. Cap. iiii.
Quomodo Italia uenit ad mercenarios milites, & qui primi
milites in Italia. Cap. v.
Quod auxiliares milites inutiliores atq; periculoſiores ceteris
ſint. Cap. vi.
Quod mixti milites minus periculoſi, ac minus inutilis ſint
mercenariis, atq; auxiliariis ſeorſum, non tam cu ita utiles,
ſicut proprii. Cap. vii.

Quod sine propriis armis princeps quilibet, non tute, sed uel casu, uel fortuna imperitet. Cap. viii.

De considerationibus, quæ ei necessariae sunt, qui bellum adire uult ex quibus suis militibus. Cap. ix.

Quousque princeps bellicis rebus studere debet. Cap. x.

Quo in pace princeps militari facultati uacare debet. Cap. xi.

Modi quibus Principes principatum cōseruari. Cap. xii.

An bonum sita subditis, qui prius in armis Illustres erant, arma auferre. Cap. xiii.

An factionibus principatus seruari possit. Cap. xiiii.

An fouendi, uel delendi inimici sint. Cap. xy.

An qui a Regni principio hostes erant, beneficio collatione amici faciendi, an priores amici solum cōseruandi. Cap. xvi.

An arx construenda, an eliminanda. Cap. xvi.

De locis custodiendis considerationes. Cap. xvii.

Index Capitum Libri Tertii.

Prooemium.

Quibus legibus hereditarii principes ac electi Regna eorum a rebellione, atque popularibus insultibus seruari. Cap. i.

De modis, quibus noui principatus cōseruantur, quoniam alicui antiquo sunt conexi, & propriis alicuius Regis armis acquisiti. Cap. ii.

Quomodo Ludouicus Gallorum Rex in possidendo Italico principatu multifariam errauerit. Cap. iii.

Cur Darii Regnum, quod Alexander occupauerat, a successoribus suis post Alex. obitum non defecit. Cap. iiii.

Quomodo principatus, qui propriis legibus, & quidem sub libertate uiuere diu consuevit, si ab externo, aut nouo Principe occuparetur, seruandus esset. Cap. v.

Quo noui Principatus, qui uirtute acquiruntur seruuntur. Cap. vi.

Quo noui principatus qui fortuna acquirunt cōseruantur. Cap. vii.

Quo qui scelera ad principatum deueniunt, se cōseruant. Cap. viii.

Verfutura qua Cæsar Borgia eorum animos permolliuit quoniam innumerabiles iniurias intulerat, quare eos ad summam beniuolentiam reconciliauit. Cap. ix.

De domino ciuili quis & unde ortus. Cap. x.

Modus quo se in principatu seruare solet dominus ciuilis. Cap. xi.

Quo pacto in luto & quo non in luto edificat qui populo confidit. Cap. xii.

Quomodo periclitentur ciuiles Principes. Cap. xiii.

Quo ciuili dominus poterit se ab externis hostibus defendere. Cap. xiiii.

Index Capitum Libri Quarti.

Prooemium.

An per eos cōseruatione deceat Principem esse liberalem. Cap. i.

De Cæsare, Alexandro, & Cyro opponitur, & declaratur quo modo liberales fuerunt. Cap. ii.

De crudelitate & clementia Principis. Cap. iii.

An timeri, uel amari magis Princeps debeat. Cap. iiii.

Cur in Annibalis exercitu, licet ex diuersis hominum generibus esset cōgregatus, nulla seditio uisa fuit. In illo uero Scipionis plurime, licet ex hominibus eiusdem generis cōstaret. Cap. v.

An Princeps timeri possit, non aut odio haberi. Cap. vi.

Utrum cōiurationes ortæ, & quæ timēde, quæ paruifaciēde. Cap. vii.

Vnde ortum Gallorum cōsiliū, quod parlamentum dicitur, & ad quid conferat. Cap. viii.

Quam ob rem nonnulli Romanorum Imperatores, cum recte erga populum se gesserunt uolenta morte perierunt. Cap. ix.

Quæ mortes principum euitabiles, quæque inuitabiles. Cap. x.

De iure iurando, atque seruanda fide. Cap. xi.

Quæ faciunt Principem egregium, ac existimatione dignum. Cap. xii.

De neutra in partem Principis inclinatione, & an Achæi neutri esse debuerant. Cap. xiii.

De Principe optio, de mediocri, atque penitus inutili. Cap. xiiii.

De consilio & Consiliariis. Cap. xy.

Quo adulatorem fugiendi quo pacto permitti sint. Cap. xvi.

De splendore Principum. Cap. xvii.

Index Capitum Libri Quinti.

Prooemium.

Triplex Regnandi genus est. Cap. primū

Quid optima circa subditos gubernatio, quidue eorum, quæ Regni sunt optima administratio. Cap. ii.

Quid sit legitima Regis electio. Cap. iii.

Quid optima educatio sit. Cap. iiii.

Exitus tyrannorum. Cap. v.

Honesti Regis finis. Cap. ultimū.

Totius Tabulae Finis.

PETRI GRAVINAE EPIGRAMMA.

Plus dare non potuit Niphus tibi maxime Caesar.

Quam dedit, Attalicas munere uicit opes.

Regna quidem Fortuna solet concedere magnis,

Sed non qua fuerint arte regenda docer.

Supra Fortunam est sapientis pagina Niphi

Quæ bene regnandi pandit ad astra uiam.

Hoc opus hoc Reges ediscite, fidus Achates

Sic liber hic, uestrum claudat ubiq; latus.

Augustinus Niphus Medicus, Petro Grauinæ,

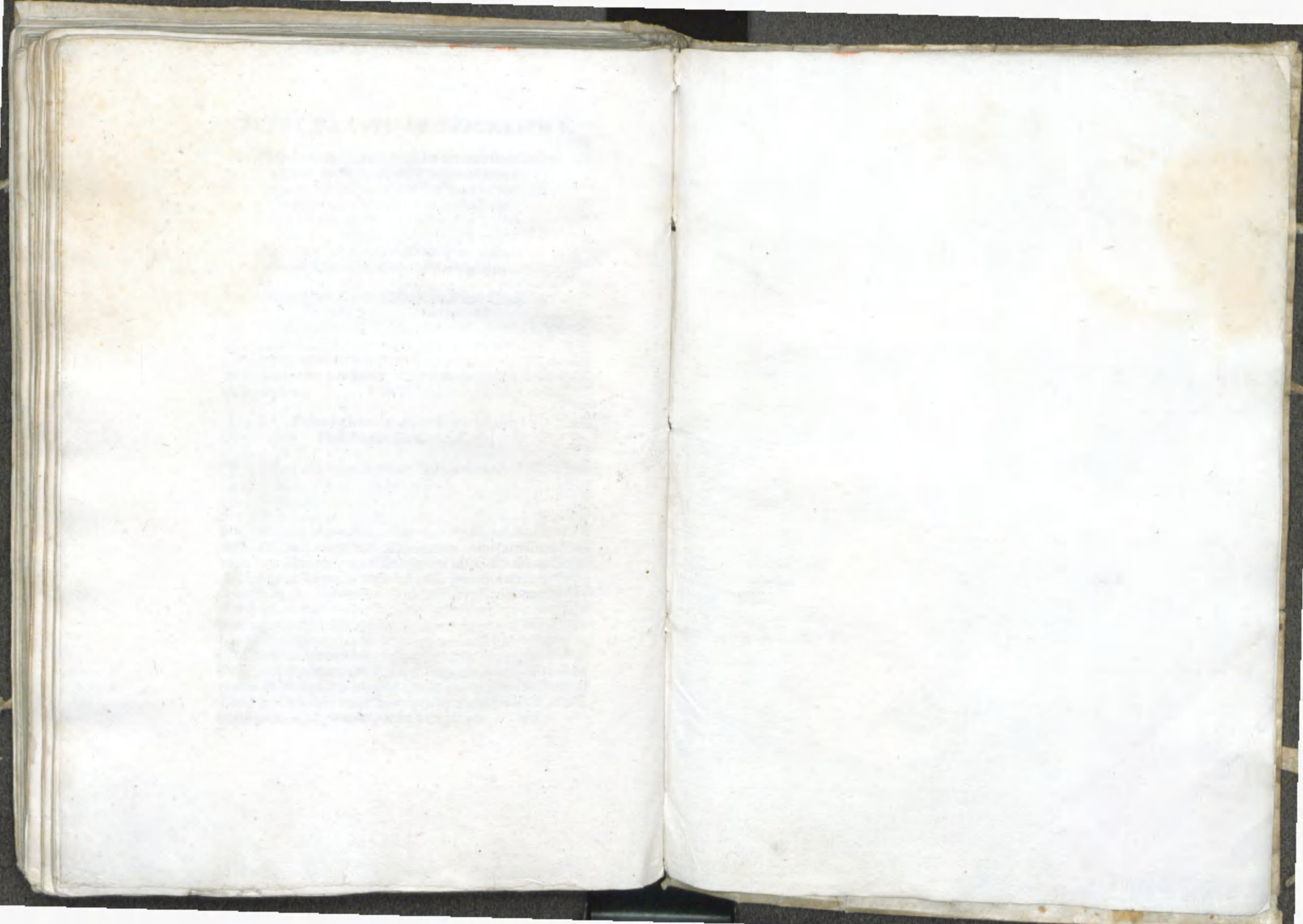
Amico optimo, bene agere.

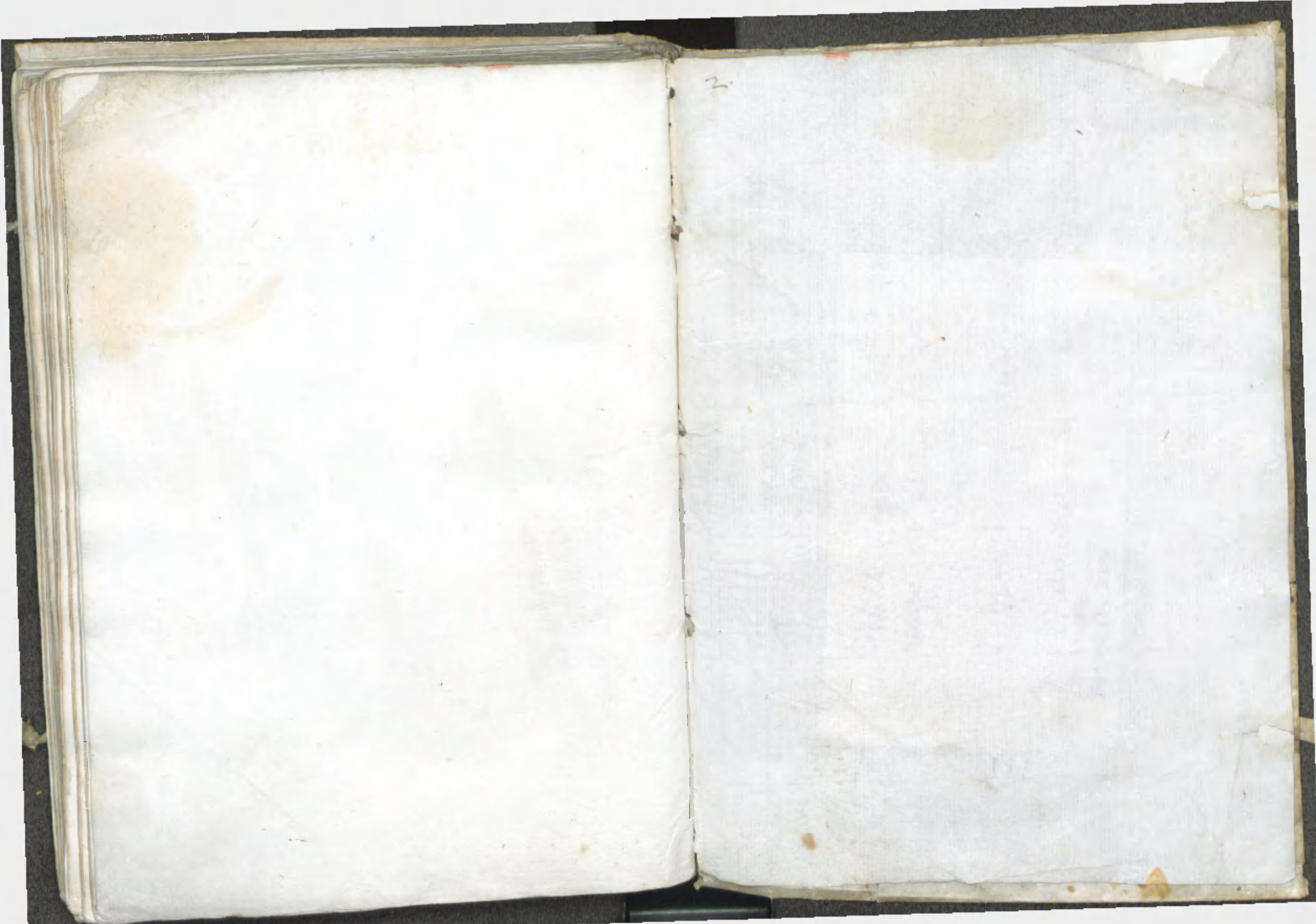
COMmentarios de Regnandi peritia, Petre doctissime,
quos Karolo Sexto Imperatori Maximo nuperrime
dicauiimus, tibi recognoscēdos mittimus, Rogamusq;
ut si qua, aut demenda, aut addenda iudicaueris, Amici offi-
cium impleas. Vale.

Petrus Grauina Augustino Nipho

Philosopho Eminentiss. S.

PERlegi nuper summa cum uoluptate opustuum, aureū
quidem & uere Regium de Petitia Regnandi ad Karo-
lum Cæsarem inuictum, cui nescio an quicquam obrige-
re præciosius, ex quo ad tantum rerum fastigium ascenderit,
hoc ipso munere quod eius Imperatoris Maiestati offerendū
destinasti. De quo quidem quid sentiam breui carmine testifi-
catus sum. Hoc certe nō dissimulanter adiecerim abs te Cæsa-
rem ipsum ac Reges omnes ita in Regnandi ratione instru-
tos esse, ut iam Platonicum illud oraculum uerissimum re ip-
sa te Authore experiri possint, tunc felicissime agi cum rebus
humanis, si aut Philosophi regnarent, aut Reges Philosopha-
rentur. Tale igitur mea quidem sententia mi Niphe est hoc tu-
um munus, ut quemadmodum in scrinio illo præciosissimo
Perficæ olim gemæ a Dario Rege recondebantur, in eodem
postea ab Alexandro magno rerum porito, diuina Homeri
Ilias reposita fuit, sic tuum hoc opus in Augustissimo Cæsaris
nostri pectore perpetuo reponendum putem. Vale.





12

141 - 12

122
130
2514
3 1/2 R.

Enil C. H. H. H.
quero t. f. f.
C. H. H. H.
de promptu C. H. H.
de promptu C. H. H.

